

SL. NO.

080756

Handwritten signature

~~1000~~

अक्षरप्रखरः

केशवमिश्रः	”	Printed Benares Edition	”
------------	---	-------------------------------	---

Vertical handwritten text, possibly a library stamp or signature

S/O
808.04912
K 39a

अथअलंकारशेखरः प्रारभ्यते

३६ शे-

९

श्रीगणेशायनमः ॥ प्राणं कृशोदरीणां राधानयनान्तसर्वस्वम् तेजस्तमालनीलेशरणागतवज्रपञ्जरम्बन्धे ॥१॥ स्वप्रकाशचिदानन्द
मयायपरमात्मने अविद्यानिविडध्वान्तभास्करायनमोन्वहम् ॥२॥ ग्रन्थाः काव्यकृतांहितायविहितायेसप्तपूर्वमयातेतर्क्कार्णवसं
प्लवध्यसनिभिः शक्याः परंवेदितुम् इत्यालोच्यहृदामदालसवधूपादारविन्दकणन्मञ्जीरध्वनिमञ्जुलौपमधुनाप्रस्तूयतेप्रक्र
मः ॥३॥ आसीत्प्रत्यर्थिष्ट श्वारमराकमलिनीवृन्दहेमन्तमासः कीर्तिभाजत्सुशर्मान्वयकुमुदवनीयामिनीजीवनाथः राजद्राजन्परा
जीमुकुटमणिगणप्रोल्लसत्यादपीठः प्रोद्यत्साम्राज्यलक्ष्मीशिथिलितनहुषोरामचन्द्रौवनीन्द्रः ॥४॥ मित्राणिप्रतिप्रालयैस्त्रिजगतीं
कीर्तिन्दुनाद्वादयन् शशूणाहृदयंप्रतापदहनैरात्रिंदिवज्वालयन् सर्वस्वेनकृतार्थयन्दिजगणन्देवान्मखैस्तोषयन्नेषपौढमनाश्वि
रायसुभुजेसप्राणवांमेदिनीम् ॥५॥ सूत्रामोहामदिल्लीपरिवृढविलसत्काविलसोणिभर्त्रोः प्रक्रान्तेपौढयुद्धेसमदलयदसौकोटिशो
धैरिवीरान् पश्चान्मासास्थिमेदः कलुषितवसुधांप्रोभयतांश्चाकलय्यद्यापातान्वैरिवर्गान्दिवमपिसहसाजेतुकामोजगाम ॥६॥ क्षीरा
शोधेः शशीवश्रुतिरिषवदनाद्देधसौरामचन्द्रादस्मादुद्यत्प्रतापः समजनि सुमनाधर्मचन्द्रो नरेन्द्रः यस्याद्यापिप्रसन्नस्मितसुभग

मुखाः स्वियदज्वत्कपोलरोमाज्वस्तंभभव्यास्त्रिदशयुवतयोहन्तगायन्तिकीर्तीः ॥ ७ ॥ निःक्रान्तंसदनादुदैक्षिभगवानम्भोजिनीवल्ल
 भस्तेवाताः परिशीलिताः कमलिनीसौरभ्यमेदस्विनः विश्रान्तगिरिकाननेषुनिविडच्छायेषुभाग्योदयादित्यंस्मेरमुखाः सुवन्तिविप
 दंयद्वैरिवामभुवः ॥ ८ ॥ प्रत्यर्थिभूपतिपरिग्रहराज्यलक्ष्मीधम्मिल्लमाल्यसुरभीकृतपाणिपद्मः तस्मादजायतसमस्तगुणाभिरामोमा
 णिक्यचन्द्रइतिराजकचक्रशक्रः ॥ ९ ॥ काव्यालंकारपारंगममतिरखिलस्माभृतांचक्रवर्तीसर्वेषामस्तुकाव्येमतिरतिनिपुणेत्याशयेसन्नि
 वेश्य वेदान्तन्यायविद्यापरिचयचतुरंकेशवंसन्नियुज्यश्रीमन्माणिक्यचन्द्रः सितिपतितिलकोग्रंथमेनंविधत्ते ॥ १० ॥ बहुदोषोपि
 विदोषः क्रियतेसुजनेनवाणद्वहरिणा गुणवदपिनिर्गुणायतिदुर्जनतोमूषिकातद्वपुस्तम् ॥ ११ ॥ परोद्देशेपराणन्देखलसज्जन
 योर्द्वयोः स्वभावएवशरणम्विषयीयूषयोरिव ॥ १२ ॥ अलंकारविद्यासूत्रकारोभगवान्शौद्धोदनिः परमकारुणिकः स्वशास्त्रेप्रवर्त
 यिष्यन्प्रथमंकाव्यस्वरूपमाह ॥ काव्यंरसादिमद्वाक्यंश्रुतंसुखविशेषकृत् आदिपदेनालंकारपरिग्रहः ॥ तथाच ॥ तदुभयान्यतर
 वत्वंवालक्षणम् अन्यतरवत्वंचतदन्यान्यत्वम् सुखविशेषसाधनेवालक्षणम् समुदायार्थशून्येपितदुभयमस्त्येवेतिवृद्धः अह

अ०शे० २
एद्वारातद्धेतुशब्देऽतिव्यापेराह श्रुतमितिसदिति शेषः सुखेर्वैजात्यं सर्वानुभवसिद्धमेव ॥ केचित्तु ॥ तददोषो शब्दार्थोसगुणावन
लंकृतीपुनः क्वापीत्याहुः रसप्रतिपत्तिगुणद्वारासुखविशेषसाधनं काव्यमित्यपरे केचित्तुपदावलीकाव्यम् नतु निर्दोषगुणवदा
दिकाव्यदोषाणामपरिगणनापत्तेः नचदोषाभावघटितकाव्यत्वज्ञानार्थमेवप्रतियोगिपरिगणनमितिवाच्यम् तत्रैतत्काव्यं दुष्ट
मित्यनुद्धावनापत्तेः इदं काव्यमेवनेत्यभिधानस्यैवोचितत्वादित्याहुः तन्नतवायं हेतुराभासइतिवदुपपत्तेः व्याप्तिविशिष्टपक्षध
र्मस्यैवहेतुत्वात् नचहेतुत्वेनाभिमतइतिवाच्यमतुल्यत्वादिति वस्तुतस्तु काव्यं एषगेवयत्रदोषेगुणादिचिन्तानहि दुष्टं शरीरं शरीर
मेवनभवतीत्यन्ने कीर्त्यादिरूपफलसाधनतातुविशिष्टस्य ॥ यदाह ॥ साधुशब्दार्थसन्दर्भगुणालंकारभूषितं स्फुटरीतिरसोपेतं का
व्यं कुर्वीतकीर्तये ॥ आहुश्च ॥ निर्दोषगुणवत्काव्यमलंकारैरलङ्कृतम् रसान्वितं कविः कुर्वन्प्रीतिं कीर्तिं च विन्दति प्रवृत्त्यौपयिकं फल
माह हिताय सुकविः कुर्यात् सुकवेरेवहितमन्यं स्पतुप्रतिकूलमितितन्न ॥ तदुक्तं च ॥ गौर्गोः कामदुघासम्पक् प्रयुक्तास्मर्यते
वुधेः दुः प्रयुक्ताः पुनर्गोत्वं प्रयोक्तुस्तैव संशति श्लाघ्यः पामरपरिषदिकवयतिदोलीककर्तापि यस्मै स्पृहयति विद्वान्स्तत्का

व्यंकाव्यमित्याहुः अर्थः कृतार्थयत्येके घटनापटवः परे उभयत्र प्रवीणायेतस्वकवयोमताः ॥ हितमाह श्रीपादः ॥ लाभः पूजा
ख्यातिर्द्धर्मः कामश्चमोक्षश्चदृष्टानिष्टप्राप्तित्यागीज्ञानंफलानिकाव्यस्यदृष्टेतिगोचरन्यायात् ॥ आहुश्च ॥ काव्यं यशसैर्यकृतेव्यव
हारविदेशिवेतरसतये सद्यः परनिर्वृतयेकान्तासंमिततपोपदेशयुजे ॥ वृद्धास्तु ॥ श्रोतृणां द्वाग्महानन्दः सः स्वस्मिन्नाभिमानिकः
तत्कालफलमेतावत्कमात्कीर्तिधनादिकं नन्वेवंसर्वः सुकविरेव स्यात् अत आहतद्धेतुः प्रतिभादिकम् ॥ तदाह ॥ प्रतिभाका
रणं तस्य व्युत्पत्तिस्तु विभूषणम् भृशोत्पत्तिकृद्भ्यासः काव्यस्यैषा व्यवस्थितिः व्युत्पत्तिर्नानातन्त्रज्ञानम् ॥ आहुश्च ॥ शक्तिर्निपु
णता लोकाशास्त्रकाव्याद्यवेक्षणत् काव्यज्ञशिक्षयाभ्यास इति हेतुस्तदुद्भवे शक्तिः पुण्यविशेषः स एव प्रतिभेत्युच्यते व्युत्प
त्तिः शक्तिरभ्यासस्त्रितयं काव्यसाधनमित्यपि ॥ श्रीपादस्तु ॥ परिशीलितकाव्यवर्त्मनां कविसंसर्गविशुद्धचेतसां परिभावयता
मनुसर्णं कवितापाणितले निषीदति नैसर्गिकी च प्रतिभाश्रुतं च बहुनिर्मलम् अमन्दश्वाभियोगोऽस्याः कारणं काव्यसंपदः
मनः प्रसक्तिः प्रतिभाप्रातः कालेभियोगिता अनेकशास्त्रदर्शित्वमित्यर्था लोकाहेतवः द्वित्रिकोष परिज्ञानं द्वित्रिव्याकर

णज्ञता कन्देविद्याप्रवीणत्वकाव्येष्यमपेक्षते आदिपदात्प्रकारपरिज्ञानम् तथाहिसाखल्वेषाभारतीसुरसरिदिवसहस्रमु
 ख्यपिसंक्षेपेणचतुर्द्धाप्रवर्तते तदाहुः संस्कृतंप्राकृतंचैवपैशाचीमागधीतथा विद्याश्रवतस्त्रएवैताः संक्षेपात्काव्यवर्त्मनः दे
 वाद्याः संस्कृतंप्राहुः प्राकृतंकिन्नरादयः पैशाचींचपिशाचाद्यामागधींहीनजातयः चतसृष्वपिमूर्द्धन्यंसंस्कृतंमुनयोविदुः गद्यं
 पद्यंचमिश्रंचतन्निधैवव्यवस्थितम् गद्यमुत्कलिकाप्रायंपद्यगंधीतिचद्विधा तत्रापिपद्यंतदपिवृत्तकंवर्णमात्रयोः समवैषम्य
 भेदेनतदानेत्यायकल्पते दण्डिनस्तु ॥ तदेतद्व्यङ्ग्यंभूयः संस्कृतंप्राकृतंतथा अपभ्रंशश्चमिश्रंचेत्याहुरार्याश्रवतुर्विधम् प्राकृ
 तंतज्ज्ञतत्तुल्पदेश्यादिकमनेकधा अपभ्रंशश्चयच्छुद्धंतद्देशेषुभाषितम् संस्कृतंसर्गबंधादिप्राकृतैस्कन्धकादिकम् आसा
 रदित्वपभ्रंशोनाटकादितुमिश्रकम् यथामतिथथाशक्तियथोचित्यंथारति कवेः पात्रस्यचैतासांप्रयोगउपपद्यते ॥ इत्यलंकारशे
 खरेउपक्रमरत्नेकाव्यस्वरूपफलकारंणमरीचिः ॥ शरीरिकल्पस्यकाव्यस्वरूपान्तरमाह ॥ रीतिरुक्तिस्तथामुद्रावृत्तिः काव्यस्य
 जीवितम् त्रिविधस्यापिदोषास्तुत्प्राज्याः श्लाघ्याद्वयेगुणाः अलङ्कारस्तुशोभायैरसआत्मापरेमनः द्वयइतिशब्दार्थभेदान्नितयान्वयि

परेरसदोषाभाषानुकूलवर्णादयः तत्रतत्तद्रसोपकारिण्यस्तत्तद्देशसमुद्रवाः पद्येषुरीतयोगोडीवेदर्भीमागधीतथा तदेतत्पल्लवय
न्ति॥श्रीपादाः॥गोडीसमासभूयस्त्वाद्देर्भीचतदल्पतः अनयोः सङ्करोयस्तुमागधीसातिविस्तरा गोडीयैः प्रथमामध्यावेदर्भैर्मैथि
लैस्तथा अन्येस्तुचरमारीतिः स्वभावादेवसेव्यते॥तत्रगोडीयथा॥उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधुपव्याधूतचूतांकुरक्रीडत्कोकिलकाक
लीकलकलैरुद्गीर्णकर्णज्वराः नीयन्तेपथिकैः कथंकथमपिध्यानावधानक्षणप्राप्तप्राणसमासमागमरसोल्लासैरमीवासराः॥वेद
र्भियथा॥मनीषिताः सन्तिगृहेषुदेवतास्तपः क्ववत्सेक्वचतावर्कवपुः पदंसहेतभ्रमरस्यपेलवंशिरीषपुष्पं न पुनः पतन्निणः॥मा
गधीयथा॥पाणोपद्मधिया मधूककुसुमभ्रान्त्यापुनर्गण्डयोर्नीलेन्दीवरशङ्कुयानयनयोर्वन्धूकवुध्याधरे लीपन्तेकवरीषुवान्धवजन
व्यामोहजासस्पृहादुर्वारामधुपाः कियन्तिरुणिस्थानानिरक्षिष्यसि इयंचवहुधाविस्तृतमन्यत्र॥भोजराजस्तु॥शस्ताविदग्धगोष्ठीषुवे
दर्भीरीतिरुत्तमा मागधीमध्यमागोडी गोडस्त्रीकलहायते॥यदाह॥ब्रह्मन्विज्ञापयामित्वांस्वाधिकारजिहासया॥गोडस्त्वजतुवागा
मन्यावास्तुसरस्वती॥उर्त्किंविभजते॥लोकच्छेकार्भकोन्मतभेदादुक्तिश्रुतुर्विधा॥तत्रलोकोक्ति॥शापान्तोमेभुजगशयनादुत्थि

अ०शे०

४

तेशार्ङ्ग-पाणौशेषान्मासान्गमयचतुरोलोचनेमीलपित्वा पश्चादावाविरहगुणितं तमात्माभिलाषंनिर्वेक्ष्यावः परिणतशरच्चन्द्रि
कासुसपासु ॥ हेकोविदग्धस्तस्योक्तिर्यथा ॥ येतिदीर्घासिताक्षस्यविलासचलितभ्रुवः कान्तामुखस्यावशगस्तस्मैनृपशवेनमः
॥ अन्ननृपशवद्वृत्ति ॥ अर्भकोक्तिर्यथा ॥ सकिंस्वर्गतरुः कोपियस्यपुष्पनिशाकरः मातः स्तेकीदृशावृक्षायेषामुक्ताफलंफल
म् अन्नपुष्पनिशाकरः फलंमुक्ताफलमिति ॥ उन्मत्तोक्तिर्यथा ॥ क्वाकार्येशशलक्ष्मणः क्वचकुलंभूयोपिदृश्येतसादोषाणां प्रशमाय
नः श्रुतमहोकोपेपिकान्तंमुखम् किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेपिसादुर्लभाचेतः स्वास्थ्यमुपैहिकः खलुयुवाधन्यो धरंधास्य
ति अन्नविरहोन्मत्तस्यै वममिधानं विन्यासविशेषवशाद्यत्राभिप्रायविशेषलाभेनमुदोहर्षस्योत्पत्तिः सामुद्रा ॥ तामिदानीं विभजते
मुद्रापदस्यवाक्यस्यविभक्तेर्वचनस्यच ॥ तत्रपदमुद्रायथा ॥ निर्माल्यंनयनश्रियः कुवलयं वक्तस्यदासः सशीभ्रूयुग्मस्यसनाभिम
न्मथधनुर्ज्योत्स्नास्मितस्यांचलम् संगीतस्यचमत्तकोकिलरुत्तान्युच्छिष्टमेणीदृशः सर्वाकारमहोविधेः परिणतंविज्ञानशिल्पंचिरा
त् अन्ननिर्माल्यादिपदानांगौणवृत्त्याऽभिप्रायविशेषान्मुत्प्रदायिता ॥ वाक्यमुद्रायथा ॥ रामेतटान्तवसतौकुशतल्पशापिन्यद्यापिना

मभवतो भगवन्ननास्या स्मृत्वा तदेहिसगरं च भगीरथं च दृष्ट्वा यवाममधनुश्च शिलीमुखं च अत्र सगरं च भगीरथं चेत्यादि वाक्यस्य प्रा
गुपकाराभिप्रायेण दृष्ट्वा यावद्पकारसामर्थ्याभिप्रायेण निवेशनान्मुत्प्रदायिता ॥ विभक्तिमुद्रायथा ॥ श्रियं प्रदुग्धे विपदो रुणद्वियशां
सि सुतेऽ विनयं प्रमार्ष्टि संस्कारशेषेन परंपुनीते शुद्धाहिवुद्धिः किल कामधेनुः अत्र प्रदुग्ध इत्यादिति द्वि- भक्तीनां द्वयोर्दिकर्मयोर्निवेश
नान्मंगल्यामंगल्या र्थकानामपि मंगल्य एवाभिप्रायवशाद् विभक्तिमुद्रा ॥ वचनमुद्रायथा ॥ विश्वं भरा भगवती भवती मसूतरा
जा प्रजापति समोजनकः पिता ते तेषां वधूस्त्वमसिनन्दिनि पार्थिवानां येषां गृहेषु सविता च गुरुर्वयं च अत्र वयमिति वचनेन सवितु
रहं महानित्यभिप्रायाद् वचनमुद्रा प्रयोजने यथेतासां रसमैत्री च विस्तरः तथा लंकारसर्वस्वे सप्रपंचमदर्शयम् इत्यलंकारशेषरउप
क्रमरत्नेरीत्यादिवहिरंगत्रयमरीचिः ॥ अथ वृत्तिं विभजते ॥ पदानां वृत्तयस्ति स्त्रः तिस्रो वृत्तयः पदानां भवन्ति शक्तिर्लक्षणा व्यंजनाचे
तितत्र शक्तिरीश्वरे च्छायासंकेत इत्युच्यते सापदेशु प्रसिद्धैव ॥ सा च ॥ कोशव्याकरणा प्रोक्तिवाक्यशेषोपमादितः प्रसिद्धपदसंबन्धाद्वाव
हारश्च बुद्धते लक्षणाशक्यसम्बन्धः साचतात्यर्थानुपपत्त्या मुख्यार्थानुपपत्त्या वा प्रवर्तते ॥ यथा ॥ निर्माल्यं नयनश्रिय इत्यादौ निर्माल्यदा

अ०शे०

५

सादिपदे ॥ तृतीयावृत्तिर्व्यजनायथा ॥ निःशेषच्युतचंदनंस्तनतटंनिर्मृष्टरागोधरोनेत्रेदूरमनज्जनेपुलकितातन्वीतवेयंतनुः मिथ्यावा
दिनिदूतिवांधवजनस्याज्ञातपीडागमेवापींस्नातुमितोगतासिनपुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् अन्नाधमपदेनरंतुंगतासीतिव्यज्यते ननुर
विरस्तंगतइत्यादौतान्येवपदानिकथंश्रोतृणांविचित्रबुद्धीरुत्यादयंतीत्यतआह विचित्रसहकारिणाम् तदेवहिपदेस्वरससमभिव्या
हारप्रकरणतात्पर्यज्ञानादिरूपसहकारिभेदात्तद्धियमुत्पादयति दण्ड इवगवाभ्यजनघटौ ननुशक्यादिकमानुपूर्वीविशेषवि
शिष्टवर्णसमुदायेतत्कथमेकदेशस्यबोधकता ॥ अतआह ॥ स्वभाववैचित्र्यजुषाम् विचित्रस्वभावानिखलुपदानिभवंति क्वचिदे
कदेशस्याद्यस्यबोधकता यथाभीमसेनवलदेवादिपदादौ ॥ क्वचिच्चरमस्ययथा ॥ मतंगजवसुंधराधराधरपदादौ साचतत्तत्पदस्म
रणेनप्रकारान्तरेणचेत्यन्यदेतत् किंचकर्णावतंसपदवत् शक्यतावच्छेदकस्पष्टगुणानेनापिनपौनरुक्त्यंभवतियथा करिवृ
द्धितमयूरकेकादौक्वचित् ॥ शक्यस्यापियथा ॥ उदयाचलकारागृहादौ उदयपदस्यपूर्वाचलेकारापदस्यवन्दिगृहेशक्यत्वात् किंच प
रस्परविरुद्धतयातिरस्कृततृतीयकोटिकमिवान्यतरप्रतिक्षेपेपरस्यैवलाभंजनयति ॥ यथा ॥ शीतेतरानुसकराहिमांशः इत्यादौ अपं

सु लानांधुरिकीर्तनीयासनन्दिनीस्तन्यमनिन्दितात्मा इत्यादौ प्रकर्षलाभवदित्यवध्येयम् किंचित्यद्मनपेक्षरूढिकम् ॥ यथा ॥ सिंहद
 वापट्टिपदं नृसिंहइत्यादौ किंचिच्चानपेक्षयौगिकम् ॥ यथा ॥ क्षीराम्बोधेरित्यादौ अन्यथाऽनन्वयापत्तिः किंचवामनयनावामोरुरिति
 भवति नतुवामवदनावामपाणिरिति सर्वं चेदं क्वचिदेकपदे अत उक्तं स्वभावेति तत्किं यत् व्यञ्जनापि पदमान्न रत्तिरेवनेत्यत आह ॥
 व्यञ्जनार्थत्रयेपि च शक्यलक्ष्यव्यङ्गात्मकइत्यर्थः ॥ शक्यार्थस्य व्यञ्जकता यथा ॥ अवलोकयनिष्पन्दे विशिनीपत्रे बको भाति निर्म
 लमरकतभाजनोपरिस्थितो विमलशंखशुक्तिरिव अत्र निष्पन्दशब्दस्यार्थेन क्रियाविरहेण वकगतमाश्वस्तत्वं व्यज्यते ॥ लक्ष्यार्थस्य य
 था ॥ मुखं विक्रसितस्मितं वशितवक्रिमप्रेक्षितं समुच्छलितविभ्रमागतिरपास्तसंस्थामतिः उरोमुकुलितस्तनं जघनमंसबंधोऽदुरवतै
 न्दुवदनातनौतरुणिमोग्दमोमोदते अत्र विकासः पुष्पधर्मो मुखेनुपपन्नइतिलक्षितेन प्रसृतत्वेन लोकोत्तररमणीयतात्मकातिशयो
 व्यज्यते ॥ एवमग्रेपि व्यंग्यार्थस्य यथा ॥ अवलोकयइत्यादावेव व्यंग्येनाश्वस्तत्वेन देशस्य संकेतयोग्यत्वं व्यज्यते ॥ त्रिविधस्यापीति ॥ उत्त
 ममध्यमाधमात्मकस्य तत्र वाच्यनिरूपितव्यंग्यप्रकर्षाधारत्वमुत्तमत्वम् ॥ यथा ॥ निःशेषच्युतचन्दनमित्यादौ वाच्यापेक्षया व्यंग्यार्थ

अ०शे०

६

एवभट्टि सिचमत्कारविशेषमारोहति वाच्यनिरूपितव्यंग्यप्रकर्षानाधारत्वेमध्यमत्वम् ॥ यथा ॥ ग्रामतरुणंतरुण्यानववञ्जुलमंजरी
सनाथकरंपश्यन्त्याभवतिमुहुर्नितरंमलिनामुखच्छाया अत्रवञ्जुलकुञ्जे दत्तसंकेतातरुणीनगतेतिव्यज्यते तच्चगुणीभूतंतदपेक्षया
वाच्यस्यैवचमत्कारित्वात् चमत्कृतिहेतुव्यंग्यरहितत्वमध्यमत्वम् ॥ यथा ॥ वन्दामहेमहेशानचण्डकोदण्डखण्डनम् जानकीहृदयानं
दचन्दर्नरघुनंदनम् अत्रव्यंग्यः कौप्यर्थस्तादृशोनास्ति अत्र सर्वत्रवक्तुरेवतात्पर्यनियामकम् तज्ज्ञानमेवबोधोपयोगितदभावधम
मित्युच्यते प्रपञ्चितंचेदंमयैववाक्कारत्वे ननुव्यंजनावृत्त्यंतरमित्यत्रकिंमानमिति ॥ उच्यते ॥ भद्रात्मनोदुरधिरोहतनोर्विशालवंशोन्मतेः
कृतशिलीमुखसंग्रहस्य यस्यानुपप्लुतगतेः परवारणस्पदानोवुसेकसुभगः सततं करोभूत् अत्रप्रकरणेनभद्रात्मनइत्यादिपदानांश्रित
दन्वययोग्येचार्थेऽभिधानियन्त्रणेपिगजस्यतदन्वययोग्यस्यचार्थस्यव्यञ्जनयैवप्रतीतिः वस्तुतस्तुअद्यारभ्यचिरंसाधोनिः शंकरमिहसंच
र रेवाकुंजैमृगेंद्रेणसदुष्टश्चाद्यघातितः अत्रभिस्तुर्कंप्रत्येवंवदंत्याः प्रतिवेशिनंप्रतिनिः शंकरत्यभिधानंस्फुटंइति किंचरेवाकुंजस्परतस्या
नर्त्यलभ्यते सिंहबुद्ध्यापरेणनगन्तव्यम् सिंहस्तुवस्तुगत्यानास्त्येष तदेतद्व्यञ्जनांविनाप्रकारांतरेणलब्धमित्याशंकैवनास्तीति ॥ इत्य

लेकारशेखरेउपक्रमरत्नेरुत्तिमरीचिः॥दोषःसर्वात्मनात्याज्योरसहानिकरोहिसः अन्योगुणोस्तुवामास्तुमहान्निर्दोषतागुणः॥दण्डिच॥त
रल्पमपिनोपेक्ष्यकाव्येदुष्टं कथंचन स्याद्वपुस्तुन्दरमपिश्चित्रेणैकेनदुर्भगम् दोषत्वं चरसोत्यत्तिप्रतिबन्धकत्वम् रसकारणीभूताभाव
प्रतिष्ठागियथार्थज्ञानविषयत्वमितियावत्॥अत्रप्रथमंपददोषानाह॥कष्टप्रयुक्तसंदिग्धव्यर्थोप्लीलाप्रतीतकाः असाधवाचकौदोषाः
पदेष्टव्येवभाषिताः॥कष्टंश्रुतिकटुयथा॥वर्हिनिर्द्वादनार्हेस्मिन्कालेजीमूतमालिनि आलिङ्गितस्ततन्वद्भ्याकार्त्तार्थ्यलभर्ताचिरात् अत्रव
र्हिनिर्द्वात्कार्त्तार्थ्यादिशब्दाः॥अप्रयुक्तम्॥तथाग्नातमपिकविभिर्नादृतम्॥यथा॥यतोऽयंदारुणाचारो नहन्ति सुरनिम्नगाम् अतोमन्ये
ईवतोस्पिशाचोराहसोऽथवा अत्रहंतीतिगमनेदेवतशब्दः पुंसिकविभिर्नप्रयुक्तः॥संदिग्धम्॥सन्देहजनकम्॥यथा॥अपिधानेनहेवस्त
किमर्थमिहवर्तसे आरादेवास्तिसप्रायोपतस्तेभयमुत्थितम्॥अत्रापिधानाराच्छब्दो॥व्यर्थम्॥प्रकृतार्थानुपयुक्तम्॥यथा॥विभर्ति
पञ्चदेहार्हेप्रियामिन्दुं हिमूर्द्धनि सर्वेदेवः खलुत्वान्तुपुनातुमदनान्तकः अत्रचहिदैखलुतुशब्दाः अप्लीलमौज्वल्यभाववत् तदपि
त्रिविधम् अमंगलव्रीडाजुगुप्साभेदात्॥क्रमेणोदाहरणम्॥विनाशान्मारुतेस्तस्यसुमरुत्साधानोपिसन् नासाग्रेणससुग्रीवोवायुत्यज

सिकेवलम् अत्रविनाशसाधनवायुशब्दाः ॥अप्रतीतम् ॥ स्वशास्त्रमात्रप्रसिद्धम् ॥ यथा ॥ न्रुटौविश्रान्तिरित्येकेपीलावस्तीतिचापरे
 त्वन्मध्यमाणिमातन्विनकेनापिविभाव्यते ॥ अत्रत्रुटिपीलुशब्दो ॥ असाधुअनुशासनविरुद्धम् ॥ यथा ॥ शातोदरिकथंकारंमानमेत
 ध्विकीर्षसि मानिनीमानदलनीविजयत्पेषचन्द्रमाः ॥ अत्रमानमेतद्विजयतीतिअवाचकम् ॥ प्रकृतार्थाशक्तम् ॥ यथा ॥ भूयोमन्त
 द्विरदगमनांहारकेयूरयुक्तापीनोत्तुङ्गस्तनभरनमन्मध्यभागाभिरामाम् स्मेरोदंचन्नवकिसलयस्यर्द्धिताम्नाधरौष्ठीलक्ष्मीमक्षिस्फु
 रितवदनामन्वहंसंस्मरामि अत्रलक्ष्मीपदमङ्गनायाः ग्राम्यत्ववाचकाश्लीलान्यतरान्तर्भावान्नष्टयगिति ॥ इत्यलंकारशेखरेदोष
 रत्नेपददोषमरीचिः ॥ अथेदानींसाधारणान्वाक्यदोषानाह न्यूनंविसंधिव्याकीर्णसमाप्तपुनराक्तकम् भग्नक्रमयतिछन्दोवाक्य
 गर्भमरीतिमत् अविमृष्टविधेर्याशंसमुदायार्थवर्जितम् विरुद्धमतिकृद्वाक्येदोषाद्दशकीर्तिताः तत्रन्यूनमन्वयबोधप्रयोज
 कपदशून्यम् ॥ यथा ॥ तथाभूतोदृष्टानृपसदसिपांचालतनयावनेव्यांधैस्तार्द्धिसुचिरमुषितंवल्लकंलधरैः विरादस्यावासेस्थितम
 नुचितारंभनिभृतंगुरुः खेदंखिन्नेभजति^मयिनाद्यापिकुरुषु अत्रस्थितमित्यनेतरमस्माभिरिति खिन्नइत्यस्मात्पूर्वमित्यमिति

चदातुमर्हति ॥ विसंधिः सन्धिविरहो विरुद्धसंधिश्च ॥ आद्योपि द्विविधः ॥ ऐच्छिकः प्रगृह्यादिनिवन्धनश्च ऐच्छिकस्तत्कृदपि दोषः मेघानि
 लेनअमुमाएतस्मिन्नद्रिकाननेपादपाउत्तमाउच्चाद्दानीमेवपातिताः ॥ चरमश्चतुर्विधः ॥ अश्लीलंकष्टउत्वप्राप्तविसर्गोलुप्तविसर्गश्च ॥ ऋ
 मेणोदाहरणानि ॥ ववुरिन्दीवरश्रेणिवान्धव्ययत्रवायवः मञ्जर्युद्रमगर्भसौतर्वाल्पुर्वीविधूयते धीरोविनीतोनिपुणोवराकारो नृपोन्नसः
 यस्पभृत्पावलोत्सिक्ताभक्तावुद्धिप्रभाविताः व्याकीर्णव्यवहितान्वयम् ॥ यथा ॥ मसृणचरणपातंगम्यताभूः सदर्भीविरचयसिचय्यंतंमू
 र्द्धिघर्म्मः कठोरः तदितिजनकपुत्रीलोचनैरश्रुपूर्णैः पथिपथिकवधूभिर्वीक्षिताशिक्षिताच ॥ अन्नतद्गम्यताम् ॥ तद्विरचयेत्यन्वये तदिति
 व्यवहितम् ॥ समाप्तपुनरात्तकम् ॥ समाप्तौ प्रधानवाक्यार्थबोधेजातेपुनरुपात्तम् ॥ यथा ॥ निर्माल्यनयनश्रियदत्पादौचिरादिति ॥ यथाश्च ॥
 क्रैङ्गारः स्मरकार्मुकस्यसुरतक्रीडापिकीर्नारवोभङ्गारोरतिमञ्जरीमधुलिहंलीलाचकोरध्वनिः तन्व्याकञ्जुलिकापसारणभुजाक्षेपस्रव
 लत्कङ्कणकाणः प्रेमतनोतुवोनववयोलास्यायवेणुस्वनः अन्नवेणुस्वनइति ॥ भग्नक्रमंयन्नार्थः शब्दोवाक्रमेणनास्ति ॥ उभयंयथा ॥ तुरङ्ग-
 मथ्यमातङ्गं प्रयच्छस्मैमदालसम् कान्तिप्रतापौभवतः सूर्याचन्द्रमसोः समौ ॥ भग्नयतिर्यथा ॥ रामेतदन्तवसंतौकुशतल्पशायिन्यद्या

अंशे
८

पित्यादौ अत्रावश्यकोपदशेषयतिर्नास्ति॥ भग्नं ह्येयथा॥ ततः परमोमित्युक्त्वा प्रतस्थे मुनिमण्डलम् भगवानपि संप्राप्तः प्रथमोद्दिष्टमाश्र-
मम् अत्रचतुर्थे गौरवे पञ्चमं लघुकर्तुमर्हति यत्राऽपर्यवसितवाक्यमध्ये तदनपेक्षवाक्यान्तरमनुप्रविशति तद्वाक्यगर्भम्॥ यथा॥ योग्यो
यस्ते पुत्रः सौर्यदशवदनलक्ष्मणेन मया रक्षेन्न यदि शक्तिर्मृत्युवशं नीयते विवशः॥ अत्रतृतीयपादगर्भता॥ अरीतिमत्॥ यांरीतिमुपक्रम्य
प्रवृत्तं तद्भ्रुवत्॥ यथा॥ गाहन्तां महिषानिपानसलिलं श्वद्वैर्मुहुस्ताडितं छायावद्दकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थमभ्यस्यतु विश्रब्धैः क्रियतां
वराहपतिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले विश्रामं लभतामिदं च शिथिलज्यावद्धमस्मद्धनुः अत्रतृतीयपादेन भिहितकर्त्राद्दरान्तद्भ्रुः॥ अवि-
मृष्टविधेयांशम्॥ प्राधान्यानिर्दिष्टविधेयकम्॥ यथा॥ वपुर्विरूपाक्षमलक्ष्यजन्मतादिगम्बरत्वेन निवेदितं वसुवरेषु यद्दालमृगाक्षिमु-
ग्यते तदस्ति किं व्यस्तमपि त्रिलोचने अत्रजन्मोद्दिश्य लक्ष्यकम्बिधेयम् तच्च समासप्रविष्टतयानप्राधान्येन निर्दिष्टम्॥ समुदायार्थवर्जि-
तं यथा॥ जरद्भवः कम्बलपादुकाभ्यां द्वारिस्थितौ गायति मंगलानि तत्राह्यणीष्टच्छतिपुत्रकामाराजनुमायां लशुनस्य कोर्धः अथ विरुद्ध-
मतिकृतकुवेरस्येव भगवान्भवानीरमणो हरः अकार्यमिन्नमैकोसौ वासुदेवः किरीटिनः अत्रभवानीरमणाकार्यमिन्नशब्दो विरुद्धमतिं

कुरुतः अत्रासमर्थसमासोदोषान्तरं गोवर्धनः ॥ यथा ॥ प्राक्प्रत्यक्शिवीभृतोः परिषदिप्रख्यातसंख्यावतामहायाद्भुततर्ककर्कशतया वि
 च्छिद्यविद्यामदम् येकेप्युत्कलभूपतेतवसभासंभाविताः पण्डिताः पत्रंश्रीजयदेवपंडितकविस्तन्मूर्द्धि विन्यस्यति ॥ इत्यलंकारशेखरेवा
 ग्दोषमरीचिः अथार्थदोषानाह ॥ अष्टार्थदोषाविरसग्राम्यव्याहृतखिन्नताः हीनाधिकासद्वक्त्राम्यंदेशदीनां विरोधि च अत्रविरसंप्रस्तुत
 रसविरुद्धम् ॥ यथा ॥ किंरोदिषिहारवैः सुतमरणशुचंजहीहि किंमियसे सफलपयोवनमधुनासममनुरक्तेन सुतनुमया अन्नकरुण
 शृङ्गारयोर्महान्विरोधः ग्राम्यमविदग्धोक्तिनिष्पन्नम् ॥ यथा ॥ स्वपिम्यद्यानवद्याङ्गिः संप्रत्याप्तस्तवान्तिके मनागूरुद्वयंवालेकुञ्चितसमु
 द्भयं ॥ व्याहृतं ॥ उपात्तविरुद्धम् ॥ यथा ॥ विवृणवतीशैलसुतापिभावमङ्गैः स्फुरद्दालकदम्बकल्पैः साचीकृताचारुतरेणतस्थौमुखे
 नपर्यस्तविलोचनेन अत्रशैलदुहितृत्वभावप्रकाशनत्वेविरुद्धे एकेनप्रस्तरप्रकृतित्वस्यापरेणविदग्धत्वलाभात् ॥ खिन्नमपुष्टम्
 त्वत्प्रयाणसमुद्भूतधूलौलुम्पतिभास्करम् कृपाणंपाणिनाधत्सेशूरेनत्वत्समोभुवि अत्रधूल्युत्पापनकृपाणधारणयोरशूरसाधारण्या
 त् ॥ शौर्यस्यापुष्टिः ॥ हीनोपमंयथा ॥ क्वचिदग्रेप्रसरताक्वचिदापद्यनिघ्नता शुनेवसारंगकुलत्वयाभिर्नद्विषावलम् ॥ अधिकोपमंयथा ॥

अ.शे.

६

वसिष्ठवदयंदासोहनूमानिवभूषिका सरस्वनिवकूपोयंशुनीयंश्रीरिवस्वयम् अत्रयद्यप्युपमेयानां प्रकर्षेव तथाप्यात्यन्तिकरसहा
नेः सोऽपिनप्रतीयते ॥ असदृशोपमं यथा ॥ निर्ययोरुद्रनयनात्सस्फुलिङ्गमहानलः वर्षन्ती शोकरासारंगंगाहिमगिरेरिव अत्रस्फुट
मसादृश्यम् ॥ देशादिविरोधियथा ॥ तत्रदेशकालवयोवस्यादिविरोधः प्रतीयते ॥ यथा ॥ प्रवेशे चैत्रस्यस्फुटकुटजराजिस्मितदिशिप्र
खण्डे मार्त्तुण्डे हिमकरसमानोष्णमहसि जलक्रीडायात्तमरुसरसिवालद्विपकुलं मदेनान्धविध्वंस्यः समपारपातैः प्रशमिनः अत्रप्रवे
शे चैत्रस्यस्फुटकुटजैतिकालस्य मरुसरसीतिदेशस्य मदेनान्धमिति वयसः प्रशमिन इत्यवस्थायाः इदंचतत्तच्छास्त्रतत्तत्प्रमाणतत्त
ल्लोकादिभेदादनन्तम् ॥ तत्रतु ॥ लौकस्य कवेष्वप्रसिद्धोर्विरोधः तत्रकविप्रसिद्धिरेववलीयसीति ॥ यथा ॥ सुसितवसनालंकारायं
कदाचनकौमुदीमहसिसुदृशिस्वैर्योत्याङ्ग-तोः स्तमभूद्विधुः तदनुभवतः कीर्तिः केनाप्यगीयतयेनसाप्रियगृहमगान्मुक्ताशंकाक
नासिष्णुभप्रदः अत्रकीर्तेर्ज्योत्स्नावत्प्रकाशतालोकविरुद्धापिकविसमंयसिद्धेत्यदोषः ननु कथममीषां दोषता आकांक्षादिज्ञानास
त्वेशाब्जानाविलम्बादिति चेन्न वाक्यान्तरापेक्षया काव्ये सामग्रीवैलक्षण्यात् अन्यथा प्रतीतिवैलक्षण्यानुपपत्तेः तथाचान्वयवो

धानुकूलाकांसासत्वेपिरसोत्पत्त्यनुकूलाकांसादिविरहोदोष इति ध्येयम् संप्रदायानुरोधेन व्याख्येः यं मम वस्तुतः तादृक्काव्यं प्रकुर्वी
 त यत्रोद्देगो न भीमताम् ॥ इत्यलंकारशेखरे वाक्यार्थदोषमरीचिः श्लाघ्यागुणा इत्युक्तं युक्तं चैतस् ॥ यदाह ॥ अलंकृतमपि श्राव्यं न काव्यं
 गुणवर्जितम् गुणयोगस्ततो मुख्यागुणालङ्कारयोगयोः ॥ उक्तं च श्रीपादेन ॥ शब्दार्थौ काव्यस्य शरीरम् आत्मारसो गुणः शौर्यादिवत् दो
 षाः काणत्वादिवत् अलङ्काराः कुण्डलादिवत् ॥ तान्विभजते ॥ गुणः सामान्यतोद्देधाशब्देषु च स्थितः दोषाणामप्यदोषत्वं प्राहु
 र्धेशेषिकागुणान् तत्र संक्षिप्तत्वमुदात्तत्वं प्रसादो क्तिसमाधयः अत्रैवान्यसमावेशात्यं च शब्दगुणास्मृताः ॥ स्वल्पाक्षरेण भूयोर्य
 कं यनं संक्षेपः ॥ यथा ॥ तेहिमाचलमामेन्द्र्यपुनः प्रेक्ष्य च मूलिनम् सिद्धं चास्मे निवेद्यार्थं तद्विसृष्टाः खमुद्ययुः श्लाघ्यविशेषण
 वत्वमुदात्तत्वम् ॥ यथा ॥ श्रुत्वायं सहसा गतं निजपुरात्त्रासेन निर्गच्छतां शत्रूणां मवरोधनैर्जलभरप्रस्यन्दलिम्पत्पुटाः शुभ्रे स
 द्यनिपल्लविन्पुपवने वाप्या नवांभेरु हि क्रीडाद्वै नवशाब्दलेविचलितग्रीवैर्विमुक्तादृशः अत्र शुभ्रेपल्लविनीत्यादिविशेषणानां श्ला
 घ्यता भटित्यर्थप्रत्यायकत्वं प्रसादत्वम् ॥ यथा ॥ सविश्वजितमारेभेयज्ञं सर्वस्वदक्षिणम् आदानं हि विसर्गाय सतां वारिमुचामिव

अश्वे
१०

कौशलादर्धविशेषलाभउक्तिः॥यथा॥कुशलंतस्याजीवतिकुशलंपृच्छामिजीवतीत्युक्तम् पुनरपितदेवकथयसिमृतांनकथया
मियाध्वसिति अत्रकुशलमकुशलंवेत्युत्तरेकर्तव्येजीवतीत्युक्तिविशेषाज्जीवितमात्रंलभ्यते॥अन्यधर्माणामन्यत्रारोपणं
माधिः॥यथा॥नीलाब्जानांनयनपुगलद्राधिमादत्तपत्रःकुंभावैभौकुचपरिकरःपूर्वपक्षीचकारभ्रूविभ्रांतिर्मदनधनुषोविभ्र
मानन्वधादीत् वक्तृज्योत्स्नासितकररुचंदूषयामासतस्याः अत्रपत्रदानादिपदानांचेतनधर्माणामारोपणमिति॥इतिशब्दगुण
मरीचिः॥अथार्थगुणानाह॥भाविकत्वंसुशब्दत्वंपर्यायोक्तिःसुधर्मिता चत्वारोर्थगुणाः प्रोक्ताः परेत्वत्रैवसंगताः संगताअं
तर्भूताः॥तदाहुः॥अलंकाराश्रिताःकेचिद्दोषान्तर्गताःपरे चतुर्धन्तर्गताःकेचिदतश्चत्वारएवते॥तत्रभाविकत्वमभिप्राय
पूर्वकाभिधानम् स्वयंदैत्यमितियावत्॥यथा॥दृष्टिहेप्रतिवेशिनिष्णमिहाप्यस्मद्गृहेदास्यसिप्रायेणास्यशिशोःपितानवि
रसाःकौपीरपःपास्यति एकाकिन्यपियामितद्वरमितः स्तोतस्तमालाकुलंनीरंध्रास्तनुमालिखन्तुजरठच्छेदानलग्नंथयः अत्रो
पपतिप्रतिसंकेताभिप्रायेणैवमभिधानम्॥दारुणोःर्थःदारुणपदतासुशब्दता॥यथा॥देवव्रतेवांछतिदीर्घनिद्रांद्रोणेचकर्णे

चपशोबशेवे लक्ष्मीसहायस्यतवाद्यवत्सवात्सल्पवान्दौणिरयंसहायःअत्र॥भुमूर्धतिमृतेचेत्यर्थेईहकप्रदत्ताक्रमेणयद्वस्तुतत्क्र
 मभिधानम्॥पर्यायोक्ति र्थशा॥प्रथममरुणच्छायस्तावत्ततःकनकप्रभस्तदनुविरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलयुतिःउदय
 तिलतोर्ध्वतर्ध्वसप्तमःक्षणदामुखेसरसविसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मृगलांछनःपत्रविशेषणद्वाराविशेष्यलाभःसासुधर्मिता॥
 यथा॥अयमुदयतिमुद्राभञ्जनःपद्मिनीनामुदयगिरिवनालीवालमन्दारपुष्पम् विरहविधुरचक्रद्वन्द्वन्धुर्विभिन्दन्कुपि
 तकपिकपोलक्रोडताम्रस्तमांसि अत्रपद्मिनीप्रकाशदीनांसूर्यनियतत्वात्तद्भ्राभः॥इत्यर्थगुणमरीचिः॥८॥इदानीं वैशेषि
 कां गुणानाह॥पदवाक्यतदर्थेषुपेक्षाःपूर्वमीरिताःतेषांक्वचिददोषत्वंयत्तद्वैशेषिकोगुणःउक्तानामेवदोषाणांविषयाव
 स्यादिभेदाद्यददोषत्वंतदेववैशेषिकगुणत्वमित्यर्थः॥केचित्तु॥अतेषामेवदोषाणांस्थानेद्येतेष्वदोषतापरंनत्वस्तिगुणतापार्थ
 क्यमनयोप्यतःअन्येतु क्वचिददोषतामात्रेक्वचिद्गुणतापितत्रसहृदयानामेवप्रतीतिःसाक्षिणी॥तदाहुः॥अलङ्कारेगुणेदोषेरसे
 वकाव्यसम्पदाम् प्रतीतिरेवविदुर्षाप्रमाणमवसीयते॥श्रीपादस्तु॥रसोत्यत्तिप्रतिबन्धकतयैवैतेषांदोषता यत्रकेनापिनिमि

तैननरसप्रतिबन्धस्तत्रादोषत्वमुचितमेवेत्याह तत्रपदेषु यथासम्भवमाह अनुप्रासेषु नौकष्टम् ॥ यथा ॥ महाराष्ट्रे तु नौष्टिणः इत्यादौ श्ले
 षादिना प्रयुक्तता येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरस्त्रीकृतौ योगङ्गं च दधेः न्यकक्षयकरो यो वहिपन्नप्रियः यस्याहुः शशिमच्छि
 रोहर इति स्तुत्यं च नाम मराः सोऽव्यादिष्ट भुजङ्ग-हारवलयस्त्वा सर्वदोमाधवः अन्नक्षयशब्दो गृहे मिथ्यस्तुतौ न सन्दिग्धम् ॥ यथा ॥ एषु
 कार्त्तस्वरपात्रं भू बितनिः शेषपरिजनं देव विलसत्करेणु गहनं संप्रतिसममावयोस्तदनम् नव्यर्थयमकादिषु यथा दधत्युरेजद्वयमुर्व
 शीतलं भुवोगते वस्वयमुर्व शीतलम् वभौमुखेनाप्रतिमेन काचन श्रियाधिकायां प्रतिमेन काचन ॥ अत्र च मत्कारः नाश्लीलं भगवत्यादिषु
 ॥ तदाहुः ॥ भगिनी भगवत्यादौ शिवलिङ्ग-गुहादिषु अभिप्रेतकुमार्यादौ त्वश्लीलं नैव दुष्यति अश्लीलत्रयमत्रोक्तमिति ध्येयम् ॥ दण्डितु ॥ नि
 ष्टूतो ह्रीणवान्त्यादिगौणवृत्तिव्यपाश्रयम् अतिसुन्दरमन्यत्र ग्राम्यकक्षां विगाहते ॥ तद्विदेनाप्रतीतकम् यथा सर्वकार्यशरीरेषु मुक्ता
 गस्कन्धपंचकम् सीगतानामिवात्मान्यो नास्ति मन्त्रो महीभृताम् सहायाः साधनोपायादेशकालौ वलात्रलौ विपत्तेश्च प्रतीकारः पञ्चा
 ङ्गेन मन्त्र उच्यते रूपं संज्ञाय संस्कारो वेदनानुभवस्तथा इति वीद्वाः शरीरेषु मन्यन्ते स्कन्धपंचकम् ॥ इति भार्गवसर्वस्वे ॥ नासाध्वनुकृतौ

हुंहुंननममेतियुवत्याजल्पितंजयतिमानधनायाः इत्यादौ नापिलक्षणादाववाचकम् ॥ ४ ॥ ४ ॥ लक्षणादेरशक्येऽववृत्ति
त्वादिति ह्ययम् ॥ इदानीं वाक्येषु यथासम्भवमाह ॥ प्रतीत्यवाधान्नन्यूनम् ॥ यथा ॥ तस्य संवृतमन्त्रस्य गृढाकारेद्भिः तस्य च फलानुमेयाः
प्रारंभाः संस्काराः प्राक्तनाद्व यत्रान्यत्रिणापदेनास्ति तत्रास्तिर्भवतिर्वा प्रथमपुरुषे प्रयुज्यते इति न्यायेन यत्र तद्वयेन नापत्तिस्तत्र तद्वेष
णमित्यर्थः सर्वप्रकरणदिनापदान्तरस्य लाभे द्रष्टव्यम् ॥ अत उक्तम् ॥ प्रतीत्यवाधोदिति पादभेदेऽविसंधिर्न ॥ यथा ॥ यद्यपि नदिति स
शेषं मृगपतिपुरतौपिमत्तगोमायुः तदपि न कुप्यति सिंहो असदृशपुरुषेषु कः कोपः इन्द्रस्याशुचिशूकरस्य च सुखे दुःखेन नास्त्यन्तरं
स्वेच्छाकल्पतया तयोः खलु सुधाविष्टा च काम्याशनम् रंभाचाशुचिशूकरी च परमप्रेमास्यदं मृत्युतः संज्ञासो असमः स्वकर्मगतिभि
श्चान्योऽन्यभावः समः ॥ इति शान्तोदाहरणम् ॥ इह यद्यपि पदलिखितसंधिविरहो न दोष इति तथाप्यनुशासनविरुद्धत्वाद्दिसदृशपुरुषे
ष्विति पठनीयम् नव्याकीर्णान्तुसापेक्षे अथ प्रजानामधिपः प्रभाते जाया प्रतिग्राहितगन्धमाल्याम् वनापपीतप्रतिवद्धवत्सां पशोधनोधेनु
मृषेर्मुमोच ॥ इत्यादौ ॥ नान्यवाक्ये समाप्ता समाप्ता पुनरात्तकं वाक्यभेदेन दोषः तं शब्दैः प्रतिग्राहकालिङ्गो गजसाधनः पक्षच्छेदोद्गतं

शक्रंशिलावर्षिब पर्वतः॥यथावा॥नकिलानुययुस्तस्यराजानोरक्षितुर्यशः व्यावृत्तायत्परस्वेभ्यः श्रुतौतस्करतास्थिता समस्तेयतिभङ्गेन
 यथा कल्याणानांत्वमसिमहसांभाजनंविश्वमूर्त्तधूर्त्तसस्त्रिमलमपिभृशंधेहिदेवप्रसीद यद्यत्पापंप्रतिजहिजगन्नाथनम्रस्यतन्मेभद्रंभ
 द्रंभितरभगवन्भूयसेमङ्गल्य विरुद्धंनतथावाक्येविरुद्धाधियमुत्पाद्यत्वित्यभिप्रायेणप्रयोगेतन्नदोषइत्यर्थःवालादौनार्थवर्जितम् आदि
 पदेनवीर्यातुलादिपरिग्रहः काकार्यमित्यादिवाक्यार्थेयथासम्भवमाह विरसनाप्रधानके॥यथा॥क्षिप्रोहस्तावलग्नः प्रसभमभिहतोप्या
 दशनैशुक्लान्तगृह्णन्केशेषपास्तः चरणनिपतितोनेसितस्तंभ्रमेण आलिङ्गन्त्योवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिस्साश्रुनेत्रोत्पलाभिः कामीवार्द्धीपरा
 धःसदहतुदुरितंशंभवोवः शराग्निः वर्षेनकर्मणिग्राम्ये वर्षेःपदेः पिशुनयेच्चरहस्पवस्त्वितिभारतोक्तेः॥सर्वत्रहेतुमाह॥रसहानेरयोगतः
 ॥अथसर्वसाधारणमद्वेषत्वमाह॥तत्रतत्राभिधातयेतथानुकरणादिषु उन्मत्ताद्यभिधानेषुकोपिदोषेनविद्यते॥श्रीपादस्तु॥तदर्थतिशये
 श्रेष्ठेन्येकोपेषधारणे विषादेविस्मयेहर्षेपुनरुक्तंनदुष्यति॥इतिवैशेषिकंगुणमरीचिः॥६॥अलेकारस्तुशोभायेइत्युक्तंतच्चसाधु गुणवत्य
 यिनिर्दोषेःलंकारैःकाव्यराजनि जायतेन्येवसुषमारत्नालङ्कारैरिव॥आहुष्व॥निर्दोषंगुणवत्काव्यमित्यादितत्रचमत्कारविशेषकारित्वमिति

सामान्यलक्षणम् शब्दार्थनिष्ठत्वेन विशेषितं विशेषलक्षणद्वयम् परम्पर्यारसोपकारित्वंतदित्यन्ये तन्नप्रथमंशब्दालंकारान्विभजते चि
त्रव क्रोस्यनुप्रासगूढश्लेषप्रहेलिकाः प्रसोत्तरंचयमकमष्टालंरुतयोध्वनौ तन्नकौतुकविशेषकारिचित्रम् तच्चखड्गचक्रपद्यादिभे
दादमन्सम् ॥ यदाह ॥ सर्वतोभद्रधेन्वादिगोमुत्रीमुरजादिच गतप्रत्यागताद्याहुश्चित्रकाव्यंमुनीश्वराः तच्चमाघादौसुव्यक्तत्वान्नेहोदाह्रियतेअ
न्याभिप्रायेणोक्तंवाक्यमन्येनान्यार्थकत यायद्योज्यतेसावक्रोक्तिः एतदेववाक्येवाक्यमुच्यते ॥ यथा ॥ कोयंहरिहरिः प्रयाह्युपवनंशाखामृगे
णाप्रकिं कृत्सोहं दयितेविभेमिसुतराकृष्णादहं वानरात् मुग्धेहं मधुसूदनो ब्रजलतात्तमेवपुष्पान्वितामित्यनिर्वचनीकृतोदयितयामुग्धोहरिः
पालुवः ॥ वर्णसाम्यमनुप्रासः ॥ सचद्विविधोलाटानुप्रासश्चेकानुप्रासश्च तत्रासकृदावृत्तवर्णोलाटानुप्रासः ॥ यथा ॥ अनङ्ग-मङ्ग-लघुहापाङ्ग-भ
ङ्गितरङ्गितैः आलिङ्गितस्सतन्वङ्गाकृतार्थयतुमानसम् अनेकस्यम्बंजनस्यसकृत्साम्यंकेकानुप्रासः नितम्बगुर्वीगुरुणाप्रयुक्तावधूर्वि
धात्प्रतिमेनतैन चकारसामत्तचकोरनेत्रालञ्जावतीलाजविमोक्षमग्नौ पदमेकंहृदाकृत्वातदनुप्रासकाम्यया आदिक्षान्तलिपोका
दिक्षान्तशब्दविविन्तयेदितिरहस्यम् ॥ गूढंक्रियागुहादिः यथा ॥ पुंस्कोकिलकुलस्यैतेर्नितान्तमधुरारवैः सहकारद्रुमारम्यावसन्तेकामपि

अ.शे.

१३

प्रियम् ॥ इहं च नाना यदाहुः ॥ क्रियाकारकसम्बन्धगुणान्यामन्त्रितस्यचगुप्ततथासमासस्यलिङ्ग-स्यवचनस्यच एकोच्चारणापहुतभेदत्वंश्ले
षत्वम् येन ध्वस्तमनोभवेत्यादौ ॥ अयं चाष्टधायदाह ॥ विभक्तिपदवर्णानां लिङ्गस्यवचनस्यच भाषाप्रकृत्योर्भेदेन श्लेषासुः प्रत्ययस्यच
प्रहेलिकासकृत्यस्यः साचच्युतासरादत्तासरादिः यथा ॥ विदग्धः सरलोरागीनितम्बोपरिसंस्थितः तन्वङ्गासिङ्गितः कण्ठकलंकूजति
कोविटः अत्रविटइत्यत्रविकारस्थानेषकारादानेद्वितीयोर्भवेति ॥ साचषोढातदाह ॥ च्युतासरा । दत्तासरोभयंमुष्टिर्विद्रुमत्यर्थवत्यपि
प्रसोत्तरमपिद्विविधम् वहिरन्तरम्बतत्रवहिः प्रसोत्तरम् ॥ यथा ॥ प्रायः कार्येनियुज्यन्तेजनास्तर्वत्रकीदृशाः नाधेत्यर्थंभवेच्छब्देनैवा
वीवदकीदृशः ॥ सावधानाः अन्तः प्रसोत्तरं यथा ॥ काहमस्मिगुहावक्तिप्रसोमुष्पिन्किमुत्तरम् कथमुक्तंनजानासिकदर्थयसियत्सखे
अतुल्यार्थत्वेसत्यानुपूर्वीविशेषविशिष्टनियतव्यञ्जनसमुदायाभ्यासोयमकम् ॥ यथा ॥ नवपलाशपलाशवनंपुरः स्फुटपरागपराग
तपंकजम् मृदुलतान्तलतान्तमलोकयत्सुरभिंसुरभिंसुमनोभरैः तच्चैहंसंश्लेषेणसप्राशीतिप्रकारमितिचान्यत्रविस्तरः ॥ एतच्चित्र
मितिगीबर्हेनः इत्यलंकारशेखरेशब्दालङ्कारमरीचिः ॥१०॥ अथार्थालङ्कारान्विभजते ॥ उपमारूपकोत्प्रेक्षसमासोक्तिरपहुतिः समाहितंस्व

भाष्यविशेषः सारदीपकी सहोक्तिरन्यदेशत्वं विशेषोक्तिविभाषने एवंस्युरधीलङ्काराश्वतुर्दशनचापरे ॥ तत्रभेदेसतिसाधर्म्यउपमा ॥ अधि
कगुणवसतयासंभाव्यमानमुपमानम् निकृष्टगुणवत्तयासमाव्यमानमुपमेयम् ॥ तांविभजते ॥ वाक्यार्थतिशयश्लेषनिन्दाभूतविपर्ययाः सं
शयोनियमः स्वैचविक्रियेत्युपमादश तत्रवाक्यार्थेनैववाक्यार्थेयत्रोपमीयतेस्तथाक्यार्थोपमा साचद्वयीप्रत्येकसादृश्यानपेक्षा ॥ तस्मापे
क्षाच ॥ अद्यायथा ॥ कामिनीनयनकज्जलपङ्कादुत्थितोमदनमत्तवराहः कामिमानसवचनान्तरचारी कन्दमुत्वनतिमानलतायाः ॥ अन्त्या
यथा ॥ स्वदाननमधीरासमाविर्दशनदीधिति भ्रमद्गङ्गा मिवालसकेशरंभातिपङ्कजम् यत्रातिशयधर्मोपन्यासस्सातिशयोपमा ॥ यथा ॥ क
ल्पद्रुमेनजानातिनददातिवृहस्पतिः अयंचजगतीजानिर्जनातिचददातिच पदश्लेषनिवन्धनसाम्यश्लेषोपमा ॥ यथा ॥ तमालपत्राभ
रणराजतेविलसद्गुहाः बालेद्योद्यानमालेयंसासकाननशोभिनी यत्रोपमानस्यनिन्द्याप्रतिशेषस्तानिन्दोपमा ॥ यथा ॥ नागेन्द्रहस्तात्वचि
कर्कशत्वादेकान्तशैत्यात्कदलीविशेषाः लब्धापिलोकेपरिणाहिरूपजातास्तदुर्वीरुपमानवाह्याः यत्रार्ससृष्टज्ञानेनसंसर्गमारोप्यसाम्यप्रस
ज्जनैसाभूतोपमा ॥ यथा ॥ उभौयदिव्योन्मिष्टयक्रवाहावाकाशगंगापयसः पतेताम् तदोपमीयेततमालनीलमामुक्तमुक्तालतमस्यवसः य

५४ ॥ यत्रोपमानोपमेययोः संशयकोटितासासंशयोपमा ॥ यथा ॥ अथ सुललितयोषिद्रूलताचारुशार्ङ्गैरतिबलयपदाङ्के चापमासज्यकण्ठे सहचरमधुहस्तन्य
 स्तचूताङ्कुरास्त्रः शतमखमुपतस्येप्रांजलिः पुष्पधन्वा ॥ इत्यादौ ॥ यत्रोपमानोपमेययोः संशयकोटितासासंशयोपमा ॥ यथा ॥ किमिदुः
 किंपदं किमुमुकुरविंवं किमुमुखं किमञ्जे किमीनी किमुमदनवाणो किमुदृशो स्वगोवागुच्छैवाकनककलशैवा किमुकुचौ तडिद्यतायवा
 कनककलतिकावा किमबला यत्र तथा व्यावृत्त्या साम्यलाभस्तानियमोपमा यथा ॥ कस्ते पुरन्दरादन्यः प्रविमल्लोभविष्यति ऋते सहस्रकि
 रणात्त्वत्प्रतापसमोहिकः यत्रोपमानान्तरविरहतात्पर्येण स्वसाम्यसास्वोपमा ॥ यथा ॥ आद्यूर्णितपद्मलमक्षियुग्मंप्रान्तद्युतिष्वैत्पजितामृतं शु
 अस्याद्यास्याश्चलदिन्द्रनीलगोलामलश्यामलतारतारम् अभेदानुमानवदिह भेदो द्रष्टव्यः यत्रोपमेयमुपमानविकारतयोच्यते स विक्रियोप
 मा यथा ॥ हरिणा दध्यतन्नयमा दध्यपद्यात्यद्रपत्राच्च आहत्य कान्तिसारं विधिरं सजत्सुभ्रुवोदृष्टिम् ॥ श्रीपादस्तु ॥ समभिव्याहारोपमाप्यस्तिः
 सा यथा प्रकृत्यैव मनोहारिवदनं हरिणीदृशः चन्द्रैल्लादकताकस्मात्पद्मकेन परिस्कृतः ॥ अत्र सर्वत्र ॥ न्यूनाधिकत्वशंकाचेद्दिभागेषु तदि
 प्यताम् किंचिद्दिशेषमादाय भेदो भेदश्च कश्चन काचित्समस्तान्वयिनी क्रियामात्रान्वयापरा विशेषणान्वयाकाचिदुपमाकापितत्परा ॥ अ

अथ मूलसंज्ञासंज्ञाभिर्वाप्यददेषामिधीयते अहोकाव्यस्यमाहात्म्यं समतैव प्रतीयते ॥ तद्ग्रहणशेखरः ॥ समानमधिकन्यूनसजातीयविरोधि च सकुल्यं
 तोर्दकस्यमित्याद्याः साम्यवाचकाः अलंकारशिरोरत्नं सर्वस्वकाव्यसंपदाम् उपमाकविवंशस्यमातैवेतिमतिर्मम ॥ इत्यलंकारशेखरे अर्थालंकारे उपमाम
 शिचिः ॥ अतिसाम्याद्पहुतभेदयोरुपमानोपमेययोरभेदप्रत्ययोरूपकर^{म्} यश्च तद्रूपकमभेदोपनुपमानोपमेययोरिति ॥ दण्डिच ॥ उपमेवतिरोभूतभे
 दरूपकमिष्यसद्गति ॥ तद्विभजते ॥ विरुद्धं च समस्तं च व्यस्तं रूपकम् श्लिष्टं च रूपकं तस्मात्सेहेपात्यं च धास्यते तत्रयत्रोपमानविरुद्धार्थस्तद्विरुद्धम् यथा
 दिवानपरिभूयते^{म्} मनागपि क्षीयते नवाचरमवारिधेः पयसिलुप्तिमाविन्दति नचत्रिदशसुभ्रुवां वदनकान्तिभिर्जीयते यशस्तुहिनदीधि
 तिर्जीयतिकोपिभूमीपतेः ॥ समस्तं यथा ॥ तस्यावाहुलतापाणिपद्यं चरणपल्लवम् मुखेन्दुरक्षिभ्रमरो सर्वस्वपुष्पधन्वनः ॥ व्यस्तं यथा ॥
 भुजोमृणाले बदनं सुधांशुः कुन्दानि दन्ताश्रवणोसरोजे स्मितं प्रसूनानिकरो प्रवालेपये धरो भूमि धरो मृगास्याः ॥ रूपकरूपकं यथा ॥ मुखप
 द्भ्रुजरङ्गैस्मिन्मूलतानर्त्तकी तव नरीनर्तिलसत्स्वर्णकेतकीदललोचने ॥ श्लिष्टरूपकं यथा ॥ राजहंसोपभोगार्हभ्रमरप्रार्थ्यसौरभम् पुस्त्य
 तिसुषमांकाचिन्मुखपंकैरुहंतव इहं च समस्तासमस्तादिभेदादनन्तम् लक्षणाप्यत्रैवान्तर्भवति उपमानोपमेययोरभेदप्रतिप्रतेः राजापि

अ०शे० सत्वात् ॥ तदुक्तम् ॥ रूपकलक्षणदिकमिति ॥ साचद्विधा ॥ समस्तासमस्तभेदात् ॥ तत्राद्या यथा ॥ उद्यतिकनकाचलयोरुपरिचलत्पङ्गजश्च
१५ न्द्रः तदुपरिधनान्धकारः कस्यरुतेधातुरीदृशीसृष्टिः ॥ अन्या यथा ॥ तामरसेसालसताजलमुचिकश्चिद्विपर्यासः निस्यन्दतालतार्याकथयति
कस्यापि पुण्यानि ॥ इत्यलंकारशेखरे रूपक मरीचिः ॥ अन्यनिमित्तकेवस्तुन्यन्यनिमित्तकत्वारोपणमुत्प्रेक्षायथा ॥ गमनमलसयातैः कुम्भ
वस्तीकुचाभ्यामधिकलकरशोभा मूरुकाण्डद्वयेन यदि यमहरदेषां हेतुनानेन नूनं निजवपुषिकरीन्द्राः यांसु पूर्णसिपेति ॥ इयंच ॥ सर्वालं
कारसर्वस्वकविकीर्तिविवर्द्धिनी उत्प्रेक्षाहरति स्वान्तमचिरोढास्मितादिव शंके मन्ये ध्रुवं प्रायो नूनं जानामितर्कये इवेत्यादिभिरुत्प्रेक्षाव्य
ज्पतेकाव्यवर्त्मनि अन्यदभिप्रेत्यान्याभिधानं ॥ समासोक्तिः ॥ सैव चान्यापदेशः उच्यते ॥ यथा ॥ त्वं पीपूषदिवोपि भूषणमसि द्राक्षे परिक्षेतकोमा
धुर्येतव विश्वतोपिविदितामाधीकसाधीकथा एतत्किन्तु तवाप्यरुंतुदमिव वृमो नचेत्कुप्यसेयः कान्ताधरपल्लवे मधुरिमानान्यत्र कुत्रापिसः
किंचिदपद्म सपदन्यार्थप्रदर्शने सापहृतिः ॥ यथा ॥ सीत्कारं शिष्ययतिव्रणपत्यधरंतनोतिरोमांचमू नागरिकः किमु मिलितो नहिनहि सखि हेम
नः पवनः आरब्धानुकूला कस्मिन्सहकारिलाभः समाहितम् ॥ यथा ॥ मानापनोदनविधौ मदिरेक्षणाया यावन्नमामि चरणवथतावदेव नीपसव

लक्ष्मणसमीरपुरः सरणिप्रादुर्बभूवुरचिराद्घनगर्जितानि यस्यवस्तुनोयत्स्वभावतातदाख्यानंस्वभावः॥तदेवजातिरुच्यतेयथा॥चलतिक
 षंषित्पृष्ठापच्छतिवाचंकर्यंविदालीनाम् आसितुमेवहिमनुतेगुरुगर्भभगलसासुतनुः॥विरोधोद्विविधः॥तत्राद्याः पारमार्थिकाविरोधेपि
 औचित्येनविरोधिताप्रतीयतेयत्रसः॥यथा॥मनीषिताः सन्तिगृहेषुदेवतेत्यादौ॥द्वितीयस्तुयथा॥श्रुतेविरोधसंधानेऽपियत्राभिप्रेतमासा
 द्याविरोधः अयमेवविरोधाभासउच्यते॥यथा॥भक्तानांकामदस्तुष्टोरुषाकामदहन्नपि अपिज्ञानमयःस्थाणुर्यस्तमींशंस्तुवीमहि उक्त
 रोत्तरंपन्नसारेक्तर्षः ससारः यथा॥विषयेषुतावद्वलास्तास्वपिगोप्यः स्वभावमृदुवाचः मध्येतासामपिसा तस्याअपिसाचिवीक्षितंकि
 मपिं समस्तवाक्योपकारकत्वंदीपकत्वम् तच्चाभिन्नं^{चै}तत्कारकक्रियादिभेदादनंतम्॥अभिन्नंयथा॥पाणोपद्राधियेत्यादौ॥भि
 न्नंयथा॥नृत्पन्तिनिचुलोत्सङ्गेगायन्तिचकलापिनः वध्नन्तिचपयोद्रेषुदृशोहर्षाश्रुगर्भिणीः अत्रविस्तरमियासर्वेनोदाद्वियते एत
 द्बमालादीपकभेदादनन्तम् अत्रपूर्वापरवाक्यार्थयोरुपकार्योपकारकमालादीपकम् तत्रोत्तरस्यपूर्वोप कारकत्वम्॥यथा॥चारुता
 वपुरभूषयदासान्तामनूनन्वयौवनयोगः तंपुनर्मकरकेतनलक्ष्मीस्तांमदस्तमपिवल्लभसङ्गः॥पूर्वस्योत्तरोपकारत्वं॥यथा॥सङ्गमा

अ.शे.

१६

इ-प्रमागतेन भवताच्चापे समासादिते देवाकर्णययेन येन सहसा यद्यत्समासादितम् कोदण्डेन शराशरीररिशिरस्तेनापि भूमंडलं तेन स्वं
भवताचकीर्तिरतुलाकीर्त्याचलोकत्रयम् ॥ समानकालोक्तिः सहोक्तिः स्थाह्वयी उदासीनयोस्त्वेराप्रतिपत्तये कार्यकारणयोरपि ॥ आद्या
पथा ॥ सहदीर्घाममश्वासेरिमाः संप्रतिरात्रयः समं ममं शरीरेण क्षीयन्ते दिवसाभमी ॥ अन्त्यायथा ॥ वर्धते सहपान्यानां मूर्च्छया चूत
मञ्जरी पतंति च समं तेषामश्रुभिर्मलयानिलाः प्रयोज्यप्रयोजकयोर्वैयधिकरण्यमन्यदेशत्वम् ॥ पथा ॥ सावालावयमप्रगल्भवचसः सा
स्त्रीवयं कातरास्सापीनोन्नतिमत्ययो धरयुगंधत्ते सरवेदावयम् साक्रान्ताजघनस्थलेन गुरुणा गन्तुं न शक्तावयं दोषैरन्यजनाश्रितैरप
टके आसास्यदुत्पद्रुतम् कारणे सत्यपिकार्याभावो विशेषोक्तिः ॥ यथा ॥ आवातिवारिधरशीकरवारिवर्षीस्वैरंकदेववं न दुर्ललितः समी
रः अद्भेः पितामिनलिनीनवपद्मवानितापस्तथापिसुदृशः शिथिलो न जातः कारणं विना कार्योदयो विभावना ॥ यथा ॥ नाद्भेः पुरत्नाभरणा
मिसन्ति निश्वासहार्याण्यपि नीयुकानि तथापि सासम्प्रतिसारसक्षिदिनेदिने कांमपिकान्तिमेति ॥ केचित्तु ॥ अन्यदेशत्वमेव विशेषोक्ति
विभावेने अधिकरणह्यमाहाय ॥ अन्येतु ॥ अनयोरेवैकेना परस्यान्यथा सिधिर्व्यतिरेकमाहायइति गोवर्धनस्त्वन्यामेवान्यथा सिध्यान्य

देशत्वमेवमि राचकार व्यतिरेकालंकारस्वतिरिच्यतइत्येके ॥ सचयथा ॥ कादाचित्किं द्युतिंधत्तेकलङ्कीक्षीयतेन्वहम् देशाकरः कथंकारं
 त्वहमनेसुमः प्रिये एकेनाप्रस्तुतस्यासिद्धिराक्षेपः सौपिष्टयगित्यपरे ॥ यथा ॥ इन्द्रेण किंसयदिकर्णनरेन्द्रसूतुरैरावतेन किमसौ यदित
 द्वियेन्द्रः इग्नोलिनायलमयंपदितत्प्रतापः स्वर्गोप्ययं ननुमुधायदितसुरीसा सुखवोधायवालानामतिकोमलवर्त्मना मया संक्षेपणादि
 त्यमलंकारः प्रदर्शिताः यथेतैर्षामिथोभेदः परेषां नातिरेकिता तथा लंकारसर्वस्वे सप्रयं चमदर्शयम् ॥ इत्यलंकारशेखरे लंकाररत्नम्
 ॥ उपमाकाव्यस्यसम्पदां सर्वस्वसाचसाधर्म्यमिति इदानींतस्यप्रतियोग्यनुयोगिनावाह चन्द्रकलाम्बुजदामशिरीषं विद्युत्ताएकनकलताच
 ह्मनककांचनयष्टीदीपः सर्वैरेभिर्व्योषिदुर्ण्या ॥ यथा ॥ शिखेवदीपस्यलतेवहैमीकलेवचान्द्रीस्रजिवास्तुजानाम् शिरीषपुष्पंस्मरहेमयष्टी
 सामिकदासौचनगोचरोस्पात् ह्मनकतरुशरबालम्विकोलङ्ग- युग्मंतुहिनकिरणविम्बेस्वञ्जरीटप्रचारः विकचकमलकोशेदाडिमिषीजपंक्ति
 स्त्रितयमिदमपूर्वंदृष्टमेकत्रचित्रम् तडिद्वातारावेत्यादौ उद्दिन्नयारत्नशलाकयावेत्यादिदर्शनात्तथा त्वंबर्ण्यतइत्याहुः अत्यंतानंदसन्दोहदा
 यिन्नापरिषर्ष्यते ॥ यथा ॥ सार्कभुदीनयनयोरमृत्कवर्तिरानन्दपंकजवनीविलसल्लताभाप्राणास्मरस्यजनपुण्यतरोः फलानिसाफल्यमसि

५७
५७
जनुर्षाङ्गगतानजाने शक्तिर्मूर्तिमतीस्मरस्यजगतान्जारीमयंमण्डनङ्कान्तानामुपमानकल्पनकलाकान्तेः समुत्तेजनम् लक्ष्मीः संसृति
सागरस्यसरसीलावण्यपुण्याम्भसांसागरजव्रजचसुषांक्षणमभूदानन्दपण्यस्यली रोचनास्वर्णविद्युद्दिर्हरिद्राभिर्वराटकैः चम्यकैर्हेमकै
तक्यावर्ण्यतेतत्तनोर्द्युतिः॥यथा॥प्रत्यग्रपद्मबीजद्युतिकांचनकेतकच्छायं गोरोचनातिगौरं वपुरपिसाक्षात्कृतं तस्याः चम्यकदामहरिद्रा
काञ्चनसौदामिनीगज्ज्वद्वेपयतिकान्तिमेषानिजवपुषापद्मपत्रासी॥इदमथुपलक्षणम्॥तामग्रतस्तामरसांतराभामित्यादेः वेत्रत्वचात्रु
ल्यरुचां वधूर्नाकर्णान्ततो गण्डतलागतानि भृङ्गः सखेलंपदिनापतिष्यन्कावेदयिष्यन्नवचम्यकानि॥इत्यादेश्व॥मोचात्वचःपञ्चषपाटला
नामित्यादेश्व काश्मीरगौरवपुषामभिसारिकाणामाकदरेखमित्यादेश्वत्तत्साम्यमपिवोधव्यम् तमः शेवालपाथोदवर्हभ्रमरचामरैः यमुना
वीचिनीलाशनीलाक्ष्माभैः समः कचः॥यथा॥नजीमूतच्छेदः सहिगगनचारीनचतमोनचास्येन्दोर्भैश्रीनचमधुकरास्तेहिमुखराः नपिच्छंत
त्के किन्पुचितमसितोयंनचमणिर्दुत्वादाज्ञातं घनचिकुरपाशोमृगदृशः जानामिजानकिकलिन्दसुताञ्जलेस्मिन्नात्पसिहन्तपदिमास्तवकुन्त
लानाम् वीचीपुमालकमलस्रजिशैवलेषुदृश्यंतएवरुचयः कणशः प्रकीर्णाः तारारदानांबदमस्यचन्द्रं रुचाकचानांचनभोजयन्ती आकण्ठम

एतद्विदितं मधुनिमहीभृतः कस्य न भोजयन्ती कुर्यात्सेनस्य गितहृदया संपुटं हाटकीपे मस्तन्यस्तां चलनिवसना चामरं वारिदाभम् यत्रासीनार
तिरिव वणिके प्रयसीवीथिकायां विक्रीणीते मुकुलितमुखी संज्ञयामौक्तिकानि अंगुल्यायदि निर्दिशेद् रुणिमालासागुटी विभ्रमं वाचापद्ययशुद्ध
कारद्वयी बुद्धिरस्सद्युतिः इग्भङ्गायदि नीलिमावितनुते काचस्रजः प्रत्ययं विक्रेतुं वतमौक्तिकानि भवति व्यग्रावणिको यसी ॥ इह मप्युपलस
णम् ॥ पुनः पुनः काचन कुर्वती कचच्छटाधिया धूपजधूमसंग्रहम् सर्वास्मितैस्तर्कितवन्निजभ्रमावबंधतन्मूर्धजचामरं चिरत् इति धूम
साम्ये बोधयम् पाशः पशुश्च हस्तश्च कलापार्थः कचत्वरइतिरहस्यम् ललाटमर्धचन्द्रेण हेमपट्टिकाया तथा केशान्धकाराद्यदृश्यभालस्य
सर्धचन्द्रात्सपुटमष्टमीयम् एतन्नं यदा साद्यजगज्जयापमनोभुवासिद्धिरसाधिसाधु अपस्तादन्धकाराणामुपरिष्ठात्कुरंगयोः सिन्दूरविन्दुसुभ
गदृष्टाकनकपट्टिका वल्लीस्मरधनुर्वीचिभृङ्गनीपल्लवैर्भुवी ॥ यथा ॥ अथ सुललितशेषिदूलताचारुशङ्कमित्यादि प्रयामास्वंगचकितहरिणी
प्रेक्षितेदृष्टिपातान्धकृच्छ्यायां शशिनिशिखिनां वर्हिभारेषु केशान् उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भूविलासाह्नैकस्मिन्कचिदपिनते चण्डि
सादृश्यमस्ति भूपल्लवं मधुपराजिरुचां निधिस्ते गण्डस्थलीकनकदर्पणदर्पहस्त्री हेकमुकण्ठशुककिन्नरहंसवाणिप्राणाममासिमदनस्यचजे

३० श्रे ३८
 नमस्त्वम् चन्द्रादर्शकपोलस्पसुव्यक्तमव्यवहितश्लोकद्वयं पाणोपद्यधियामधूककुसुमभ्रान्त्पापुमर्गण्डयोरित्यादिदर्शनात्तथात्वमपि
 वर्णयते सुखस्येन्द्रजदर्यणाः किमिन्दुः किंपद्यं किमुसुकुरविम्बं किमुसुखमित्यादौ तिलप्रसूननाशयाः। यथा ॥ बन्धूकद्युतिवान्धवोय
 मधुस्त्रिभोमधूकच्छविर्गण्डश्चण्डिचक्रास्तिनीलनलिनश्रीमोचनलोचनम् नाशान्वेतितिलप्रसूनपदवींकुन्दाभदन्तिप्रियेप्रायस्त्वं नु
 स्वसेवयाविनयतेविम्बंसपुष्यायुधः कामतूणीकृत्यनासावर्णयते इतिश्रीहर्षः नाशावंशोमृगीदृशाम् नासानालीतिलोपममि त्यपिपठ
 न्तिकण्ठः कम्बोः समः स्मृतः ॥ यथा ॥ हेकम्बुकण्ठइत्यादौकम्बुग्रीवेतद्देवाष्टमान्त्यद्व्यादौ मृगतनेत्रपायोजतत्पत्रभक्षस्वज्जनेः ने
 त्रज्ज्वरतनेत्रकेतकालिस्मराशुंगेः ॥ यथा ॥ चकोरनेत्रेणदृगुत्पलानानिमेषयन्त्रेणकिमेषदृष्टः सारः सुधोद्धारमयः प्रयत्नादिधातुमेत
 न्नपनेविधातुः हरिणादथतन्नयनादथपद्यात्यद्यपन्नश्चेत्यादि किमञ्जेकिंमीनावित्यादि नयनेखज्जनकमलेवाहूविलसम्भृणालविस
 खण्डे नूपुरपिशिरीषपुष्पं मुखमिन्दुस्त्वं शरस्त्रस्मिः चकारसामत्तचकोरनेत्राविलोलनेत्रभ्रमरिर्गवाहा पूर्णादलीः काचनकेतकीमाम
 होवपुष्पं पृथगेवदृष्टिः ॥ केचित्तु ॥ कोशातकीपुष्पसमानकान्तिभिर्मुर्वैर्विनिद्रौल्वणवाणचक्षुषः ग्रामीणवध्वस्तमलक्षिताजने श्विरं धृतीनामुप

रिष्यति कपम् इति माषदर्शनात्कोशातकीत्वेन मुख्यबाणत्वेननेत्रवर्णनीयमिति वदन्ति ॥ अन्येतु ॥ तथा प्रचक्ष्णानमघन्द्रकान्त्याप्रफुल्लच
सुः कुमुदकमाय्याः प्रसन्नचितस्तलिलः शिवोभूत्संज्ञ्यमानः शरदैवलोकः इति दर्शनानेत्रकुमुदोपममित्याहुः प्रवालविम्ब
वंधूकपल्लवैरधरोष्ठकौ वर्ण्यमाधुर्यमाश्रित्ययावन्मधुरवस्तुभिः पुष्पंप्रवालौपहितं यदि स्यान्मुक्ताफलं वा स्फुटविद्रुमस्थम् तत्रो
नुकुयोद्दिशदस्यसस्यास्ताम्रीष्टुपर्यस्तरुचः स्मितस्य तन्वीश्या माशिरवरदर्शनापक्वविवाधरोष्ठीमध्येस्यामाचकितहरिणीप्रे
सामिन्नमाभिः श्रेणीभारदलसगमनास्तेकनम्रास्तनाभ्यांयातत्रास्ते सुवतिविषयेसृष्टिराद्येवधातुः वंधूकद्युतिवाग्धोपमध
रद्वयजवाप्यन्नवर्णनीयेति गोवर्द्धनः माधुर्यमाश्रित्येत्यादि यथा ॥ त्वंपीपूषदिवोविभूषणमसीत्यादौ मुक्तामणिकपनारं महाडिमीकुन्द
कोरकैः ताराभिश्चरहावर्ण्यः कुर्यासेनस्यगितेत्यादौ तन्वीश्यामाशिस्वरेत्यादौ तदन्तानागरंगानिच्छेलङ्गनिपयोधरी भोष्ठाधरोचवि
मिसामिफलमयीप्रिया दमनकैत्यादि वंधूकद्युतीत्यादि ॥ तत्कोरकैर्यथा ॥ अधरः किशलयमैघ्रीपद्मौकुन्दस्पकोरकादन्ताः कःकौके
वंधूकाम् प्रहसंसिहसतीहसन्तिहरिणास्याः तारारदानामित्यादि वाणीहंस्तलिशुककिन्नरैः वेणुकैकिलवीणाभिर्माधुर्यमधुरैः सह य

अ.शे.

१६

या ॥ हे कस्तुरिकण्ठशुककिन्नरद्वंसवाणीत्यादि तस्योपुर्द्धिरेफाणंकर्णोत्पलनिपातिनाम् स्वरसंवादिभिः कण्ठैः शालिगोप्येज्जगुणान् क
ण्ठः किमस्याः पिकवेणुधीणास्त्रिस्तौजिस्तुसुत्रयतित्रिरेखः इत्यन्तरास्तूयतकाचिदन्नलेनभेमीकलमालपत्नी माधुर्यमित्यादि मधुद्रेणी
वमन्दास्मरन्दामन्दवृष्टिवत् सुधासारइवद्रासागोणीवाणीतवप्रिये वाहुर्विसेनविद्युद्वल्लिमृणालैर्विसमृणालयोरवान्तरभेदविषसयोक्तम् अ
स्मभुजाभ्यांविजिताहिसात्किं पृथक्करोगृह्यततत्प्रसूनम् इहेसतेतन्नुगृह्याश्रितैः कैर्नगीयतेवाकरसवलोकैः विद्युन्मृणालसुभगावाहुवल्लीमृ
गीदशः यूनान्शुकण्ठकाण्डेषुजाताकनकशृङ्खला करस्तुपद्मेनपल्लवविद्रुमाभ्याम् करकिशलयेनसुदृशारणसरित्यंक्जेनेव शिथिलितविद्रु
ममहसास्पृष्टेहंचेतनंनलेभे चन्द्रकलाकुन्दकोरकैश्चनस्ताः यथा ॥ निर्भर्त्सिताशोकदलप्रसूतिपाणिद्वयंचारुनखंतदीयम् नवोदितेन्दुप्रतिम
स्ययोभांयोमनः प्रदेशेषुविफलीचकार निर्दोषरत्नसुभगैः कुन्दकोरककान्तिभिः नखैः कमलपत्राणिवालाचक्रेपृथक्पृथक् पूगाकृततकोर
कविस्वतालगुच्छेभकुम्भाद्रिघटेशचक्रेः सौधीरजंधीरकवीजपूरसमुद्रच्छेदङ्गफलैरुजः यथा ॥ कनकक्रमुकायितंपुरस्तादथपङ्केरुहकोर
काथमानम् क्रमशः कमलायमानमास्तेसुदृशोवससिकस्यभागधेयम् कलशीयतिकुचकमलंकमलीयतिलोचनभ्रमरः अणुकीयतिपुनरस्य

हरिणदृशः प्रत्यहंमध्यः स्तनविल्वद्वयैलस्यः प्रययौचक्रवाकताम् उड्डीयपुनरद्रीणांजहारविपुलश्रीयम् चिरप्रवासिंस्तववाटिकायांवि
भर्तिचत्वारिफलाभिधीरुत् सौधीरजम्बीरकवीज पूरतालान्यसौधास्पतिकिनजने स्वगोवागुच्छैवेत्यादिस्वयंभूः शंभुरंभोजलोचनेत्वत्य
योधरः मस्तेनकल्पधन्मस्यचन्द्रचूडोभविष्यति संपुटंहाटकीपमित्यादिदमनकतरुशाखालम्बिकेलङ्ग युग्ममित्यादिमहतोपिमहीयांस
मणियांसमजोरपि त्वत्प्रतीकविदुर्नूनमणुमधेनभस्तनि रेखाकान्तातिसुप्रया मारोमालिस्तेनतादृशैः शैवालधूमभृंगालिलताद्यैरुपमी
यते नभोविलादुच्चलिताभुजङ्गिरोमालिरास्येन्दुसुधालिलिसुः समीप्यकेशवलिर्वर्हिमालामुरोजगिर्योः समलीपतान्तः सुगममिदम् नाभी
रसातलात्सर्तूदकूपनदादिभिः यथा॥ मदनसरितमेतांगाहमानोजनोसौजघनपुलिननाभीमण्डलावर्तरम्याम् मुखकमलसनाथामुल्लस
द्भूतसौमिचिरविरहहुताशापासमुक्ताज्वकार त्वग्नाभिकूपः पातालेनितम्बस्तवमेदिनी पयोधरस्तेहेमाद्रिस्त्वंममासिजगत्रयम् हृदनदसरी
सिन्धुमिस्त्रिषीतटिनीरसात्मकञ्चवपुः तदपितलोदरिसंप्रतिकथमिवसंतापमातनुषे वलीतटिन्यातद्रूपैस्तत्समैः प्राशादिभिस्तदाह त्रि
वलीपाशैस्तन्मातयावद्धः कामस्यसोपानमिवप्रयुक्तमितिष्टुंकांचनपट्टकैः मुक्तावलिस्तेरदनाः पृष्ठंकांचनपट्टकम् नखांशवस्तेरत्नानिम

अथ

२

पिपीलीकसिकिप्रिये रूच्यग्रतलशून्याणुवेदीसिंहादिभिः समः सुष्ठिग्राह्योभवेन्मध्यः अत्रमध्यस्यातिसूक्ष्मतयातत्याधान्येनोपमानता अत
स्वमुष्टिग्राह्यतातलप्रमाणता सूक्ष्मत्वादेवमध्ये शून्यताच अतस्वसदसत्संशयगोचरोदरीत्यपिचर्णयन्ति जघनं पुलिनोपमं ॥ यथा ॥ मद
नसुरितमेतामित्यादि पीठप्रस्तरभूचक्रेर्नितम्बः परिवर्ण्यते ॥ यथा ॥ नितम्बः स्वर्णपीठस्तेतवाङ्गुल्यश्चपल्लवाः ज्योत्स्नेन्दुपुष्पपीपूषफे
नववर्णितव्यं तपनीयशिलासोभाकटिरित्यादि नितम्बस्तवमेदिनीत्यादि चक्रेणविम्बेपुधिपुष्पकेतुः पित्तुर्जितंवीस्पसुदर्शनेन ज
गजिगीपस्पमुनानितम्बमयेनकिंदुर्लभदर्शनेन विभ्रम्पतञ्चारुनितम्बचक्रेदूतस्पदृक्तस्पखलुखलन्ती स्थिराचिरादास्ततदूररमा
स्वभाषुपाश्लिष्यकरेणगादम् रथचरणविशालश्रोणिलोलेसणेचेतिमाघञ्चक्रान्तरद्वयसाम्यमप्यत्र ऊरुस्तुकरिहस्तेनकदल्याकरमेनच ॥
यथा ॥ कदलीकदलीकरभः करभः करिराजकरः करिराजकरः भुवनत्रितयेपिविभर्तितुलामिदमूरुपुगंनचमूरुदशः चरणः पल्लवांभोजस्पस
पद्यप्रवालके यथा ॥ विजितप्रवालपल्लवकवलीकृतप्रोल्लसत्तुस्वमे पदकमलेकमलायाः लुठदलकः पातुदेवकीसूनुः अभ्युन्नतांगुष्ठनखप्र
भाषिणिसिपणाद्रागमिबोद्गिरितौ आजहृतुस्तच्चरणौष्टिव्यास्यत्तरविन्दत्रियमव्यवस्याम् पूर्णेन्दुनाङ्गुष्ठनखौ ॥ यथा ॥ यशः पदाङ्गुष्ठनखौ

स्वयं विभक्तिपूर्णेन्दुचतुष्टयेया कलाश्रवतुः षष्ठिरुपैतिवासेतस्यां कथे सुभुविमाननास्यात् गमनेहं सहस्तिवत् ॥ यथा ॥ गमनमजसय तैरित्या
दि साराजहं सैरिवसंनतांगीगतेषु लीलाञ्जितविभ्रमेधित्यादेकटाक्षायमुनावीचिभृङ्गवलिधिषामृतेः हालाहलम्याविलसत्सुधावाभृङ्गव
लीलायमुनेर्मयोया निशाणपृष्ठामदनेषवेवायदाकटाक्षाहरिणेषणायाः ज्योक्तेन्दुपुष्पपीपूषफेनकैरवकडसः इत्यादि हसोहास्यं ॥ यथा
ज्योक्तेन्दुपुष्पपीपूषइत्यादि नूनेतेचौरितातन्विलितेक्षणमुखद्युतिः स्नातुमंभः प्रविष्टयाः कुमुदोत्पलपङ्कजैः मुक्ताप्यन्नगणनीया मुक्ता
फलवास्फुटविद्रुमस्थमित्यादेः दर्शनेवमदच्छादि यथा ॥ धवलपदिवजगदस्विलं प्रावयदिवविश्वमेवविशिखैधैः वमदिवकमलसहलेलोच
ममेणीहशैजयति श्वासस्तुसुरभिसमः वहन्ति प्रातरंभोजसौरभोद्गारवासिताः मंदंमदमीवातानिश्वासास्तावकाइव हंससारसशब्दाभ्यां व
र्ष्यतेनूपुरध्वनिः ॥ यथा ॥ साराजहं सैरिवेत्यादि लीलाचलत्प्रीचरणारुणोत्पलस्फुरतुलाकोटिनिनादकोमलः शीरेरुचानूपमयाहरन्मनः स्व
रन्तरादुन्मदसारसारवः अन्नधीपादानुसारिकथिकल्पलताकारएतावदधिकमाह वेण्याः सर्प्याः सिभृंगाल्यो धम्मिल्लस्यविधुंतुदः सीमन्तस्य
धदपडाचभ्रुवाः सर्प्यरुपाणको दन्तस्यजीरकाज्ञेयामदिगकुमुदं दृशोः जिह्वार्यास्त्वंचलोदोलानासायः पाटली तथा ॥ वल्लरीलहरीपाशः श

अ. ३१
२९

स्यमाह इत्यस्य प्रथमशब्दे बहुल्यः पल्लवश्च नखस्य तु रक्तपुष्पाणिनाभ्यासुविवराम्भोरुहेसमे कीचिसोपाननिश्रेण्यस्त्रिवल्या इति च
त्रिषुः पुंसाम्पुंसपरकाण्डकथौस्कन्धस्यसन्निभौ भुजौवज्रस्पगमनमुष्णमित्यभि कीर्तितम् ॥ गोवर्द्धनस्तु ॥ शरीरतद्वयवयोर्धर्षणीया
मुष्णमृदुर्धर्ममृदुताकार्थमतिकोमलतातथा कान्तिरौज्वल्यमावलयमित्येतेवपुषोगुणाः केशस्यदीर्घकौटिल्यमृदुर्धर्मिद्रुनीसताः क
पेलेसपुष्पता कण्ठेश्वाधीपस्त्रिरेखता नेत्रेस्त्रैग्ध्यविशालत्वं लोलतापांगदीर्घता नीलताप्रांतलौहिसंवेत्यनिविडपस्पता अधरेत्यन्तमा
पुष्पमुष्णसत्त्वं सुस्फुटता इत्यस्यैतलौहित्यं द्वात्रिंशत्तातिदीप्तता माधुर्येस्पष्टतावाचांमृदुतासमताभुजे करेविमृदुताशैत्यं सर्वभागे
शोपास्त स्तनेश्यामाग्रतैन्नत्यविस्तरदृढपाण्डुताः रेमास्यंमर्द्वंसीह्यंश्यामतानाभिगामिता कान्तिवृत्तानुपूर्वत्वं जंघयोर्नातिदीर्घता
अस्यस्वामन्साशैत्यनिश्चालसेतुसुगन्धिता ॥ इत्यादि ॥ मया संक्षेपशैलेन गच्छतामृदुवर्त्मनि सर्वेषामविशेधेन दिङ्मात्रमिह दर्शितम् ॥ इत्य
लंकारोऽप्येयोषिर्धर्षणमरीचिः ॥ इहानीं पुरुषधर्षणमाह ॥ राज्ञामत्यन्तपीनत्वमुच्चतादीर्घबाहुता अत्रपुंसामिति वक्तव्ये प्रायशः कवीनां
जावत्स्यवर्षणीया भवन्ति तन्नन गच्छते महर्षिणा राज्ञामित्युक्तम् यथा ॥ व्यूढोरस्कोरुषस्कन्धः शलघोर्मुर्महाभुजः ॥ इत्यादि ॥ युगार्गलभुजौ

येन्द्रपदस्योभहस्तकेः बाहु र्यथा ॥ युवायुगव्यापतबाहुस्त्रियादि भुजेभुजगेन्द्रसमानसारेदत्यादेो अमुष्यदेश्भ्यामरिदुर्गसुठनेधुवंगृहीता
 गिलदीर्घीनता ॥ ३४ ॥ शिवासनचगेपुरस्फुरस्कपाटदुर्द्वैर्षतिरः प्रसारिता मागेन्द्रगमनः पीनमैरायतकरायतम् देशेदंभुवनागारस्तंभराजा
 ममर्षसः बाहुः कपाटेनशिलापदेनवर्ण्यते ॥ यथा ॥ युवायुगव्यापतबाहुरेसलद्वत्पादि मध्येकार्श्यम् ॥ यथा ॥ अचन्तिनयोपमुदग्रवाहु विशा
 लवशास्तमुदसमध्यः इत्यारि ॥ उच्यतस्वपदेयथा ॥ कूर्माकारंशरणयुगलंधूतदिग्दन्तिशुण्डादण्डावूरुभुजयुगमपिब्यक्तनागेन्द्रशोभम् प्रायः
 एतौपरणविधयेतस्तमर्थान्यदार्था नेकीकृत्यन्निभुवनसृजानिर्मितायस्पमूर्तिः स्तनयोरिवनारीणामत्यन्तस्वच्छताहृदि ॥ यथा ॥ सा
 निर्मितेनस्वमधुकमात्साहृदिस्थिताचप्रतिविंबिताच ॥ ३५ ॥ ३५ ॥ कियत्यमग्नाकियतीचमग्नापञ्चेषुव्याणालिरिवव्यलोकि नारीस्त
 नस्तच्छ्रुता ॥ यथा ॥ प्रतिफलितंगलगरलंकज्जलसुद्यापयोधरेदेव्याः प्रातः प्रोच्छितुमिच्छम् गिरिजाहसितोहरोजयति कास्तिप्रयोजकंयावत्ता
 वस्तद्वत्प्रवर्ण्यते तदयोविदृश्या कृतावरोहस्पद्व्यादुषानहौततः पदेरेजतुरस्पविभ्रती तयोः प्रवालैर्वनयोस्तथाभुजेर्नियोदुका मेकिमुच्यते
 नर्मणि धानुताप्राधरः प्रंभुर्देवदारुवहद्भुजः प्रकृत्यैवशिलोरस्कः सुव्यक्तोहिमवानभूत् चन्द्राननचन्द्रदिग्मृगलोचममृगशिष्यनस्रम् कामंक्रम

अ. शे

२२

लपत्राणां भैत्रतस्यानुकारिणी इत्यादि ॥ विस्तृतमन्यत्र इदमुपलक्षणम् ॥ आह्लादत्वपुरस्कारेण चन्द्रादिसाम्यमुभयोरपि ॥ यथा ॥ इति हि जेने हि ज
यजकान्तिरित्यादि इन्दुप्रभामिन्दुमतीवभाषे इति स्फुरत्कमलपत्राभ इति श्रुतयोधे प्रतायोग्यादिवज्राद्यैः कीर्तिश्चन्द्रादिशुभ्रकैः करेपद्योर्ध
रेखादिपदेकत्रध्वजादिकम् गमनेहस्तिसिंहाभ्यांकार्कशं च भुजादिषु ॥ स्फुटमिहोदाहरणम् गमनेयथा ॥ पूर्वपथादेवपतेर्नियोगं मूर्ध्नि वह
कान्मुकवाणहस्तः प्राप्नोस्तथैवाशुगजेन्द्रगामीप्रोद्दिद्यमानेन वयोवनेन ततो मृगेन्द्रस्य मृगेन्द्रगमीत्यादि स्फुरत्तरपदेव्याप्रपुङ्गवर्षभकुञ्ज
राः सिंहशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थवाचकाः आदिपदादृषभोपिकर्तव्यारत्नसिंहाद्या नरराजदितः पदात् विशेष्यभावोद्युसदानरभूमिवि
शेषणात् यद्यत्कामुद्रिकयुक्तन्तद्वर्ण्यमुभयोरपि किन्तु शिष्टप्रयोगोऽत्र मया कल्पतयेष्यते ॥ इत्यलंकारशेखरे पुरुषवर्णनमरीचिः ॥ इदानीं
सादृश्यप्रायकप्रकारानाह इवाद्यैः प्रतिमानाद्यैस्समानाद्यैर्निर्भादिभिः वन्धुवीरारिवशाद्यैः सादृश्यप्रतिपत्तयः ॥ तदाहुः इवाद्यैरिति ॥ इवव
दायथाशब्दाः समाननिभसंनिभाः तुल्यसंकाशनीकाशप्रतिमाप्रतिरूपकाः सदृक्सदृशसंवादिशब्दाः सादृश्यवाचकाः ॥ प्रतिमानाद्यैरि
ति ॥ प्रतिमानं प्रतिविबेप्रसिमाप्रतियातना प्रतिच्छायाप्रतिकृतिरर्चोपुंसिप्रतिनिधिरूपमोपमानं स्यात् ॥ समानाद्यैर्निर्भादिभिरिति ॥ वाच्य

लिङ्गाः समानश्च सदृशः सदृशः सदृक् साधारणः समस्तुल्यः सुरुत्तरपदेत्वमी निभसेकासनीकाशप्रतीकाशेषमादयः वंधुरिति वंधुर्मि
त्रं वयस्यश्च प्रेषान्प्रीतः सुहृत्सखा उपमानोपमेययोरेवम् ॥ चौरैरिति ॥ चौरैकांगारिकस्तेन दस्युतस्करमोषकाः प्रतिरोधिपरास्कन्दिपाट
चरमलिम्लुचाः मुखकान्तिचौरश्चन्द्रइत्यादिकर्तव्यम् ॥ अरीरिति ॥ रिपुवैरिसपत्नारिद्विषद्वेषणदुर्हृदः द्विद्विपशाहितामित्रदस्युशान्नवश
प्रवः अभिघातिपराएतिप्रत्यर्थिपरिपन्थिनः चंद्रस्यवैरिमुखंइत्यादिकर्तव्यम् ॥ वंशाद्यैरिति ॥ संततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयोवं
शोन्वयायः संतानः सर्पिडास्तुसनाभयः समानोदर्यसोदर्यसगर्भ्यसहजाः समाः सगोत्रवान्धवज्ञातिवन्धुस्वस्वजनाः समाः चन्द्रगोत्र
चन्द्रसोदरंमुखमित्यादिकर्तव्यम् ॥ प्रकारान्तरमाह ॥ भृतकाद्यैश्च भृत्याद्यैर्न्यक्कारार्थैः क्रियापदैः सन्देहततदाक्षयैः सादृश्यप्रतियद्यते
भृतकाद्यैरिति भृतकाभृतिभुक्तमकरोवैतनिकश्चसः मुखस्यभृतकश्चन्द्रइत्यपिबोद्धव्यम् ॥ भृत्याद्यैरित्यादि ॥ भृत्येदासेर्पदासेरदासगोप्य
कचेरकाः नियोज्यर्किकरप्रेष्यभुजिष्यपरिचारकाः मुखदासः शशीत्यादिकर्तव्यम् ॥ न्यक्कारार्थैरिति ॥ न्यक्करोवितिरस्कृर्वन्प्रतिक्षिपतिभ
त्सिति आक्रोशत्पवमानातिकर्तव्ययतिनिन्दति विडम्बयतिसंरुधेच्छंसतीर्ष्यत्यसूर्यति त्वन्मुखं चन्द्रं न्यकरोतिइति ध्येपन् तृणीकृतमधि

सिद्धं निरस्तं च लघुकृतम् अन्वयतमवस्तुतमभोजं लघुस्वेन्दुना ॥ सन्देहेति ॥ यथा ॥ किमिन्दुः किंपद्यमित्यादि तत्तद्वाक्ये रिति ॥ तस्य पुष्पाति
 सौभाग्यं तस्पर्कान्तिं विलुंपति तेन सार्द्धं विगृह्णाति तुलान्तेनाधिरोहति तस्य दक्षं पदं धत्ते तस्य कक्षां विगाहते तमर्थमनुबन्धासितच्छीलंत
 निप्रेषति तस्य चानुकरोतीति तमर्थमनुविंदति आकारयत्याहूपते जिगीषति सैकहम् विधिरभोजसाम्राज्ये मुखेन्दुमभिषिञ्चति तस्या
 मुखेन सदृशं कश्चिन्ने कर्तुमिच्छति भवतीन्दुर्नदासोपित्वदास्यं चेत्किमिन्दुना चन्द्रमूर्ध्नि पदं धत्ते दृशा चंद्रप्रतप्यसि लीपते चन्द्रमाः का
 पित्तिभेति च पलायते ॥ दर्शयतु ॥ प्रतिच्छन्दस रूपादिसजातीयानुवादिनः सलक्षणसपक्षाभसवर्णतुलितादिकम् कल्पदेशीयदेशादिये चान्पू
 नार्थवाचिनः समासप्रवहुषीहिः शशांकवदनादिषु भवन्तीति वादिशब्दाश्च सादृश्यप्रतिप्रत्तये ॥ इत्याह ॥ कवीनां घटना न्येव चराचरविलक्षण
 अकर्तुमन्यथाकर्तुं कर्तुं यास्यते जगत् ॥ इत्यलंकारं शोखरेवर्णकरत्नम् ॥ इदानीं कविसंप्रदायस्य सर्वापेक्षया अर्हितत्वं दर्शयन्नाह ॥ असतो
 पिनिबन्धेन सतामप्यतिबंधनात् निपुमस्य पुरस्कारात् प्रदायस्त्रिधा कवेः असतो पीतिवस्तुगत्या यन्नभवति तदपि कविभिर्बर्णयते ॥ यथा ॥ र
 त्ना निपुमत्तत्रादौ सा यत्प्रजलाशये जले भास्यं नभो नद्यामभोजाद्यं नरेषुपि तिमिरस्य तथा मुष्टिग्राह्यत्वं सूचिभेद्यता मुक्त्वं कीर्तिपुण्यादौ

कार्श्यं चर्मात्स्यं चादिषु प्रतापैरक्ततोषत्वेरक्तत्वं क्रोधाभययोः ज्योत्स्नापाने च कोराणां प्रवालं सर्ववीरुधाम् केसराशोकयोस्संस्त्रिगण्डुषात्याद
 पातः मसामरेपि पुष्पाणि रोमास्त्रिबलिस्त्रियाम् ॥ सतामपीति पारमार्थिकमपिन निवह्यते ॥ यथा ॥ वसन्ते मालती पुष्पं फलपुष्पे च चन्दने
 कामिदन्ते बुद्धं शर्मा कुट्टलेषु चरत्तामारी गंश्यामतापातः स्तनयोर्वम्रतातथानियमस्येति हिमवस्येव भूर्यत्वकृत्वं दर्नमलये परम् हेमन्त
 शिथिपेद्रुक्ता सर्वहाकमलस्त्रितिः ॥ किंच ॥ सामान्यग्रहणेशी कुंजपुष्पात्प्रकृत्याससाम् ध्वजचामरहंसानोहारस्पवकभस्मनोः कृत्स्नत्वं स
 र्वस्वद्विषेपयारिधिरीरुधाम् भिन्नकाचासुराणां च धूमपंकशिरोरुहाम् लौहित्ये पातुमाषिकजवारत्नविवस्वताम् पद्मपल्लववन्धूकदा
 दिमीकरजादिषु पीतत्वं शालिमण्डूकवल्कलेषु परागके वर्षास्तेव शिखिप्रौढिमाधवे च पिकध्वनिः ॥ अन्यच्च ॥ कमलासम्पदोः कृष्णहरितो
 र्गमसर्पयोः पीतलोहितयोः स्वर्णपरागाग्निशिखासु च चन्द्रे शशैणयोः कामध्वजे मकरमत्स्ययोः दानवासुरदैत्यान्मैकमेवाभिसंहितम्
 ॥ अथिच ॥ चिदन्तस्य पितया शिवचन्द्रस्वचालता मानवाभौलितोषण्या देवाश्चरजतः पुनः पुवनानि निवध्नीयास्त्रीणिसप्तचतुर्दश चतस्रो
 होदशदिशश्चतुरः सप्तवारिधीन् अष्टादशभृताविद्याः चतस्रश्चतुर्दश ये स्वलेते जले जीवाभिन्दन्त्यर्कं रणे मृताः महत्त्वमादि सर्गान्ते

अ-शे-सू-स्यताजगतामपि शैलादिभिर्द्युतेशब्दान्नाभः पूर्तिरथोद्गमं नामतत्तदुपाधौस्याच्छङ्कुरोवृषवाहनः विह्वलेनवृषाङ्कोयध्वजेसत्वाह्वयध्व
२४ जः शूलानसर्प्यागिरिशः शशीनहरिणीविधुः इन्दुमीलिर्महादेवोर्गंगामौलिर्नतुकचित् रलयोर्दलयोश्चैववयोः सशयोर्नभित् नानुस्वा
रनिसर्गीचचिभ्रभङ्ग-स्यसम्मती इषवद्वाहिहीहस्मउतवैसुक्लिसैवध पदान्येतानिदेयानिपादस्याद्येनजातुचित् भूतेन्द्रभारतेशात्प्राक्मह
च्छब्दाभिरथेकः दुरथोब्राह्मणोवृष्टिभोज्योषधपथादिषु ॥ इत्यलंकारशेखरेसंप्रदायरलेनियमभरीचिः ॥ अथसेसेपेणवर्णनीयमाह ॥ वर्ण्य
श्वरागादेशीचदेशोग्रमःपुरीसरित् सरोक्षपरण्योद्यानाद्रिप्रयाणरणवाजिनः हस्तपर्कचन्द्राद्यतवोविवाहौथस्वयंवरम् सुरापुष्याः म्बुसम्भो
गविष्णोषंमृगयाभ्रमाः कालान्तरं वयः सन्धोध्वान्तवृक्षाभिसारिकाः ॥ अेषां विशिष्यवर्णनमाह ॥ नृपेकीर्तिः प्रतापज्ञादुष्टशान्तिविवेकिताः
धर्मप्रयाणसंग्रामशस्त्राभ्यासनयसमाः प्रजापालारिशैलादिनिवास्तोरिपुशून्यता औदार्यधैर्यगंभीर्यैश्वर्यस्यैर्ष्यादयः देव्यासौभाग्यत्वावण्य
शैलशृङ्गारमन्मथाः अपाचातुर्यदाक्षिण्यप्रेममानव्रतादयः देशेषुहुरवनिद्रव्यपण्यधान्याकरोद्भवाः दुर्गग्रामजनाधिक्यनदीमातृकतादयः
ग्रामेधान्यलतावृक्षसरसीपशुपुष्टयः सेनादिरुद्रकेदारग्रामस्त्रीमुग्धविभ्रमाः पुरेहपरित्वावप्रप्रतोलीतोरणध्वजाः प्रास्तादाध्वप्रपाशमवा

कौशल्यासतीमदी सरिदन्नुधियापित्ववीजोवनगजादयः पद्मानिषट्पदाहंसचक्राद्याकुलशाखिनः सर स्वभोलहर्ष्यभोगजायुजषट्प
 राः हंसचक्राद्यस्तीरोद्यानस्त्रियान्यकेलयः अश्वीदीपाद्रिकोर्मिपोतयादेजलपूवाः विलुकुल्पागमभवन्शृष्टिरीषीधपूरणम् ॥ अरण्य
 हिररहिभयूषसिहाद्योद्गाः काकोलूककपोताद्याभिन्नभद्रादयः उद्याने सरणिः सर्वफलपुष्पलतादयः पिकालिकेलिहंसाद्याः क्रीडा
 कप्यधगस्थितिः शैलेमेघोषधीधातुर्वशकिन्नरनिर्भराः शृंगपाद्गुहारस्त्रवनजीवाद्युपत्यकाः प्रयाणेभेरिनिम्बानभुकम्पवलधूलयः
 कर्मोसधजस्रवणिकशकटवेशराः पुष्टेतुवर्मवलवीरजंसितूर्यनिर्घातनादशरमण्डपरक्तनद्यः किन्नातपन्नरथचामरकेतुकु
 म्भियोधाः सुरीवृत्तभटाः सुरपुष्पवृष्टिः अश्वेवेगित्वमौन्नत्यंतेजः सल्लक्षणस्थितिः स्वुरेत्तवातरजः प्रौढिजातिर्गतिविचित्रता गजेसंह
 स्रयोधित्वमुद्यत्कर्णघापलम् अरिष्यूहविभेदित्वकुंभेमुक्तामदालयः ॥ सूर्य्ये रुणतारविमणिवक्राम्बुजपथिकलोचनप्रीतिः सारैन्दुदीपकी
 यधुलूकतमधिरकुमुदकुलटार्तिः चन्द्रेकुलटाचक्राम्बुजधिरविरहितमोर्तिरीज्वल्पम् जलनिधिजननेत्रकैरचचकोरचन्द्रास्पदप्रतिप्रीतिः
 सुरमोक्षस्तोत्रकिलदक्षिण्यपातद्रुपल्लवोद्देदाः जातीतरपुष्पचयाद्रुममञ्जरीभ्रमरभंकाराः ग्रीष्मेपाटसमस्त्रितापसरः पथिकशोषवाते ॥

ल्यं

सक्तुप्रपाप्रपस्त्रिमृगतस्त्रादिफलपाकाः वर्षासुघनशिरिस्मयहंसगमापंककंदलोद्भेदाजातीकदम्बकेतकभञ्जानिलनिम्नगाहलिप्रीतिः शर
 दिंदुरविपदुत्वंजलाच्छतागस्त्यहंसवृषर्षाः सप्तहृदासिताभ्राञ्जरुचिः शिविपक्षमदपाताः हेमंतेदिनलघुतामरुवकपवशीतसंपत्तिः ॥ शिशि
 रेकुन्दसमृद्धिः कमलहतिर्वोगुडामोदाः ॥ विवाहेस्नानसुहृंगभूषातूर्यत्रयीरवाः वेदीसंगितगमादिलाजमंगलवर्णनम् स्वयंववेशचीरक्षाम
 च्चमण्डपसज्जता रजपुत्रीनृपाकारान्वयचेष्टाप्रकाशनम् सुरापानेविकलतास्वलनंबचनेगतौ लज्जामानच्युतिप्रेमाधिक्यरक्तासता
 भ्रमः पुष्पावचयेपुष्पावचयः पुष्पार्पणार्थनेदयिते मालागोत्रस्वलनेक्रोधोवक्रोक्तिसंभ्रमाश्लेषाः जलकेलौसरः शोभश्चक्रहंसापस
 र्पणम् पद्मस्त्रामिः पद्मः सेपोक्षिरागोभूषणच्युतिः सुरतेसात्विकाभावाः सीत्काराः कुड्मलासता कौशित्कंकणमञ्जीररवारदनखस
 ताः विरहेतापनिश्वासधितामोनकृशांगताः अहंसंस्नानिशादैर्घ्यजागरः शिशिरोसता मृगयायांचसंचारोवागुगनीलवेषता मृगाधिक्यमृ
 गत्रासोहिंसेद्राकृत्वगतित्वरा आश्रमेतिथिपूजेणविश्वासोहिंस्रशांतता यज्ञधूमोमुनिसुताद्गुसेकोषल्कलंद्रुमाः पद्मकेकोत्सवः प्रातर्मध्या
 हेतापसप्रवः सायंसूर्येतिलोहित्यंचक्रपद्मादिविप्रवः पूर्व त्वग्रतनर्त्वीश्वसंधिम्बाप्योपवर्णनम् एवंशैशवंतारुण्यमाध्यस्पेविषमंचतत्

अन्धकारेति काठिन्यं विष्वलोपसमर्थता अकस्मिकसमारंभोनिः शंकमभिसारिता रसे प्रचुरशाखत्वं दलादर्शितसूर्यता उच्चता प्रसवोत्कृष्टी
वयः पथिकसेष्यता अभिसारेभयभ्रंशो मञ्जीरदितिरस्त्रिया साहसं रागितोत्कर्षा कालानुगुणवस्त्रता ॥ इत्यलंकारशेखरे वर्णनीयमृत्विः
नियमान्तरमाह ॥ श्वेताश्वद्राद्यो ज्ञेयानीलाः श्रीकेशवाद्यः शोणास्तु सान्नात्रधर्माद्याः पीतादीपशिखाद्यः धूसरा अथ धूल्याद्याः ज्ञातव्याः
काव्यवर्त्मनि ॥ अश्वेव ज्ञातव्यं ॥ श्वेतानि चन्द्रशक्राश्वशंभुनारदभार्गवाः हलीशेषाहिशक्रेभौसिंहसौधशरङ्गनाः सूर्येन्दुकान्तनिर्मोकमन्दा
रदुहिमाद्रयः हिमहासमृणालानिस्वर्ण्डेभरदाभ्रकम् सिकतामृतलोघ्राणि गुणकैरवशर्कराः नीलानिरुस्रचन्द्राङ्क्याससमधनेजयाः
शनिद्रुपद्जाकालीरजपट्टविदूरजम् विषाकाशकुहूशस्त्रागरुपापतमोनिशाः रसादद्रुतशृंगारैतथापिक्चरहृषः शेरिचिरंयमेरसः कण्ठः
खञ्जनकेकिनोः कृत्याहायागजाङ्गरः खलान्तः करणाद्यः शोणानिसान्नात्रधर्मश्वत्रेतारौद्रसस्तथा चकोरकोकिलापारावतनेत्रं कपेर्मुख
म् तेजः पूषरामस्तं च भौमकुंकुमतक्षकाः जिह्वेन्द्रगोपस्वद्योतवियुत्कंजरविंदवः पीतानि दीपजीवेन्द्रगरुडे श्वरसज्जटाः ब्रह्मादीररसस्र
र्णकलिहापरोचनाः किंजल्कचक्रवाकायाहरितालं मनःशिला धूसराणिरजोलूताकरभोगृहगोधिकाकपोतमूषकोदुर्गाकाककंठरवराद्यः

अ. ३०

इदमुपसङ्गम् ॥ हरिताः सूर्यतुरगावुधो मरुक्तादयः इत्यपिवोद्ध्वम् द्वैरूप्ये चाप्रसिद्धौ च नियमो यमुदाहृतः अन्यद्वस्तु यथापत्त्यात्तत्तथैवो
पवर्ष्यते ॥ इत्यलंकारशेखरे सुक्तादि नियममरीचिः इदानीं नियमोत्तरमाह एकस्मादासहस्रं च यद्यद्वस्तु यथा भवेत् तत्तत्कविप्रयोगेन ज्ञातव्यं
काव्यमिच्छता ॥ अत्रैव ज्ञातव्यम् ॥ एकरेन्द्रः करीचाश्वोगजास्परदशुक्रदृक् दयंपक्ष्मनदीतीरनरश्रुतिभुजादिकम् त्रयं कात्यायिभुवनगंगा
मार्गेशदृग्गुणाः ग्रीवारेखामहीकोणस्तथाशूलशिसावली संध्यापुनः पुष्कराणिरामविस्तुज्वराघ्नयः चत्वारिवेदब्रह्मास्पवर्णाधिहरिवाह
वः स्वर्देतिदंतसेनांगोपाययामयुगाश्रमाः पंचपांडवरुद्रास्येन्द्रियस्वर्देवतादयः महाभूतमहापापमहाकाव्यमहामखाः पुराणलक्षणप्राण
मिलावर्गेन्द्रियार्थकाः षड्जकोणत्रिशिरोनेत्रतर्काङ्गदर्शनम् चक्रवर्तीमहासेनवदनानिगुणारसाः सप्तपातालभुवनमुनिद्विपार्कवाजिनः
वारश्रस्वरराज्याग्रीहिबहिशिखादयः अष्टौ योगाङ्गवस्वाशामूर्तिदिग्गजसिद्धयः ब्रह्मश्रुतिव्याकरणदिक्याहाहिकुलाद्रयः नवंगद्वार
भूरवण्डकत्तरावणमस्तकाः व्याघ्रीस्तनसुधाकुण्डशृङ्गनरादिरसग्रहाः दशहस्तांगुलीशंभुवाहुरावणमौलयः कृष्णावतारोदिवश्वेदेवान्
स्येन्दुवाजिनः एकादशमहादेवाः सेनाश्रकुरुभूपतेः द्वादशार्कं राशिमाससंक्रांतिगुहवाहवः शारिकोष्ठकसेनानीनेत्रस्मापतिमंडलाः त्र

शेषदशसुस्तां वृत्तगुणाभ्यश्चतुर्दश विद्यान्वयम्पराश्रयेवभुवनध्रुवतारकाः तिथयः स्युः पंचदशषोडशेन्दुकलास्मृताः अष्टादशदीपविद्यापु
 राणस्मृतिधान्यकम् विंशतीशवणभुजानेत्राद्यथशतंतथा धार्तराष्ट्राः शतभिषक्तारकापुरुषाण्युषम् रावणागुल्यञ्जदलंशक्रयज्ञाधियोजन
 म् सहस्रंजाडूवीवक्तंशेषशीर्षाम्बुजच्छदाः रविरश्वर्जुनकरवेदशाखेन्द्रद्रष्टयः उदाहरणमेतेषांप्रसिद्धत्वान्नलिरव्यते प्रहतेकेवलंपांथा
 मादृशाः काव्यवर्त्मनि ॥ इत्यलेकारशेखरेसंख्यानियममरीचिः ॥ इदानींप्रकारमुपदिशन्नेवकवीनांप्रकर्षवीजमाह ॥ गतागतंसमत्वंचसंस्कृ
 तप्राकृतैक्यताम् तथावचनयोः साम्यंधर्मिधर्माभिधापिच कवयः कुर्वतेशक्ताः समस्पापूरणदिकम् आदिचतुष्टयंचित्रकाव्योपकारक
 म् ॥ तद्यथा ॥ ममरुरुमध्यमसहासकारिकावरखवनदानवसरसीरसगजभुजगतरुणीरुतरदसोदरनदभेदनवरभैरवकलपुलकपतदात
 पदस्यादिः चकारादसाम्येकविस्फुटतार्थता राजानदीमालिकाराजतेदीनरक्षीपिनाकिनानन्दनवमसहसात्वनुतइत्यादिः रेजिरेवभूवतिष्ठती
 स्पाख्यातेसंस्कृतेत्यादियथा ॥ तत्रपुल्लिङ्गे ॥ हाराहारविहारसारसमराः संभोगभोगाधराः संहामरखारवारणरणं हारवीराकराः लोलोह्ला
 पचितासवायसह राहंकारहीरंकरानीहारेरगताररागतरलागोविन्दकन्दैदनाः ॥ स्त्रीलिंगे ॥ धरणीधारणीगोणीरोहिणीरमणीमणी कंदलीलह

अ.शे. २७
रीरभान्नसिभेरीसुंधरा ॥ नपुंसके ॥ जलफलपलमूलवारिकीलालतूलवलपललदुकूलंतिगंगभीरकूलम् सलिलकपलवीरेतुच्छराजीवनीरंहलरज
तकुटीरंदासुनासंपटीरम् भणगच्छदेहिसंहरकुरुरेचयमारपावगच्छेहि अवलोकयावचिन्तयधारयखादयेतिधातुजंविद्धि अेकस्मिन्नेवार्थे
बहुवचनेकवचनयोः ॥ साम्ययथा ॥ ऋष्यादोदेपिरोवारिफलिनोवर्हिणोनरः तादृशोभूरुहाद्याश्वम्भसफेरवसोमपाः एवैरथिमंथानशब्दाः सु
रणशब्दः धर्मिधर्माभिधायिपदंयथा सुषिराद्रैप्रतीहारचुल्लपिल्लादिशात्रवः स्मेरालसौमत्सरश्चधर्मिधर्माभिधायकाः चकारादिशेषसामान्य
वाचकभाषाभाववाचकपरिग्रहः ॥ तदुक्तम् ॥ शकुन्तधातुमरुतौगरुत्पत्कामदर्शनम् स्वच्छवंधूस्वगमनंचटकाद्यादिवाचकाः अपिधाना
द्यपूर्वादिभाषाभावप्रदर्शनम् आदिपदात् आरादयुतभिन्नअवतंसदिपरिग्रहः ॥ इत्यलंकारशेखरेचित्रकाद्युपकारमरीचिः ॥ समस्यापूर्ण
शिकमिति इहस्तुकठिनसमस्याभिप्रायेणतदुक्तंक्वयः शान्ताः तत्रैवंप्रकारेणयदीदंस्यात्तदेदंस्यात्कर्ताविषयमेतिच अयोग्यः खलुकः शब्दः
कुत्रसंसर्गधीर्नहि प्रसोत्तरत्पदेभङ्गनत्पूर्वस्मिन्नाद्ययोजनात् मिथ्याभिधाय्यसावेवअेषसार्वत्रिकः क्रमः ॥ प्रस्मेति ॥ केमण्डयन्तिस्तन
मण्डलानिकीद्रशुमाचन्द्रमसः कुतः श्रीः किमाहसीतादशवक्त्रनीताहारामहादेवस्तातमातः ॥ पदेति ॥ मृगात्स्निहः पल्लयते मृगमतीति

मृगात्तेपन्नयमांस्वयदृश्यकरणात् पूर्वस्मिन्निति प्रत्यर्थिकीर्तिनिर्जितकज्जलधवलयावककुसुममितिप्रावत् यथायथभावान्तरप्रकार
 स्तु अतस्त्वप्रेमपारुष्टंविभेन्यस्तविलोकयताम् अरिष्टमेतत्संजातमिंद्रजालंविभावय प्रबोधयतिवालेष्वपथायो प्रपूरयेत् सुबोधमिदम् प्र
 कारान्तरं देवर्षिबरशापाद्यैर्मयिमन्त्रैषादिभिः मनोरथेनतपसाययास्पृश्यचयेनच माययाशंखरादीनां सर्वसंभावयेत्कविः तत्रहृद्द्वयम् त
 वस्त्रास्फातिकं पुण्यम् ॥ श्रीपादस्तु ॥ रागवात्सल्यशोकाद्यैर्विनयेनमदेनच मतिभ्रमेणशौर्येणविपरीतकरः पुमानित्यादि ॥ विशेषस्तु ॥ कस्या
 यद्यप्यण्डसंसर्गप्रतिबन्धुषणुर्महान् युगान्तेषान्तिदूरोच्चनिकटे महदप्यणुः हरेद्दृष्टोमुखत्वेतुविम्बाञ्चविपरीतता दृक्पीडनात्तनुव्यूहाद्वा
 यन्नाविम्बतोयद्दु तमोः कार्त्तिकेदिभिः कार्त्तिके शौक्यं ज्योत्स्नादिकीर्तिभिः लौहित्यं रक्तपीतादिसन्ध्यास्त्रकरादिभिः तिमिरं च द्रुत्वा प्रपुक्तचसुर्मा
 यम् इयंचशैलीयतिपिपीलिकादृत्पदि मशकीयतिकुञ्जरदृत्पादे विपरीतोऽभवज्जनइत्यादे एकोपिसशर्तनृपइत्यादे मपीयतिजगत्त्र
 यमित्यादे अतद्विषयतेजगत् पद्मरागायतेजगत् क्रमेणयोद्भूयम् कार्साचित्तमस्यानां गानाभुवनसंसर्गत्वात् तत्प्रकारः प्रदर्शयन्ते ज
 गतः प्रसयेभूमिद्योगीरुख्यमुपोद्भूती बलीन्द्रौहाटकेशीययाज्ञयादौ रसातले रसातले इति तृतीयांशपी ॥ यथा ॥ द्यौर्विवेनजलेशार्द्रत्वधि

अ.शे. मंथेद्वयंभुवि भुवीत्युभयान्वयी पातालंवारणैस्त्रिप्रेचन्दनद्रुमपन्नगैः ध्वजप्रासादधूलीभिर्भूमिः स्वर्गमुपाययौ श्रीकृष्णस्योदरे सर्वसंसर्गः सार्व
२८ कालिकः पातालंभूमिश्च स्वर्गं ययावित्यन्वयः अगस्त्यंभोधिपानादिपौराणिककथाशतैः शिवादिदेवसंचारैस्तादृश्यैस्सर्ववर्णनम् शिवादिति
यत्र शिवो याति तत्र तन्नान्तरीयकतया सूर्यचन्द्रानलादीनामपि गमनमवश्यकमित्यर्थः सादृश्येति लक्षणायास्तु च्यग्रे पर्वतद्वयमित्यदौ
औचित्येन संग्रामे कुम्भमुक्ताभिर्दिवा तारकितेन भः ॥ राजशेषरस्तु ॥ उत्पाटितैर्नभोनीतैः शैलैरमूलबन्धनान् तास्तानर्थान् समालोच्य सम
स्यां पूरयेत्कविरित्याह ॥ वृद्धास्तु ॥ कः प्रत्येति प्रतीमो नद्राक् प्रत्येति प्रतीहि च नहिनेतत्किमित्याद्यैरुक्त्वाश्रित्य पूरयेत् ॥ तथा ॥ पराजितश्चे
द्भगवान् जरासंधेन जंतुना प्रतीतिरद्यमेयातामृगात् सिंहः पलायते मासंभावयशल्येन फाल्गुनस्य पराजयम् कः प्रतीयात्कुरु श्रेष्ठमृगात्
सिंहः पलायतेत्यादि नहिगांडीवकोदण्डो मृगादित्यादि तत्किंकमलपत्रासमृगात् सिंहः पलायते सुबोधमखिलम् शब्दादुच्छलिते सिन्धौ
शैलाण्डादिबिदालिते त्वत्प्रतापाद्वीभूते स्वर्णाद्रेमलिने रवौ विरहे सर्वे दहनः संतोषे सर्वमेव शशी कामिनि सर्वकाम्यशान्ते लोष्टापते विश्वम्
वैशेषिकेषु काव्येषु गुणेषु कृष्टमन्दपोः अपेक्षया च तत्सर्गस्यातामुत्कृष्टमन्दते वैशेषिकेषु रूपादिपञ्चसु काव्ये शौर्योदार्यसौन्दर्यादिषु

अपरिकलितकाव्यसरणिमीप्यंशिकर्तुमनतिस्त्रिंशन्नुसरन्कविः अव्ययेरजहर्लिंगैः साधारणविशेषणैः कृन्दोज्ञात्वाद्यग्वक्यैः स्ववुध्यामान
सींशयेत् समस्यपदवाक्यंस्मर्तव्यम् शिशुर्नागतयेऽस्माभिर्दिङ्गाभ्रमिहृदश्रितम् काव्यकान्तरपान्यानामीदृगर्थेकियान्भ्रमः ॥ इत्यलेका
रशेखरेकविसामर्थ्यरत्नम् ॥ रसआत्मेत्युक्तम् तत्रयथात्मानेविनाशरीरमप्रयोजकम् तथारसंविनाकाव्यमतथाह साधुपाकेप्यनास्वाद्यंभो
ज्यंनिर्लेखणंयथा तथैवनीरसंकर्यंनस्याद्रसिकतुष्टये तन्नरसत्वमंगंगिभावापन्नसकलविभावादिसाक्षात्कारकत्वम् विशेषणंसमूहालं
वनवारणापरसत्वमपिजातिरितिष्यम् ॥ केचित्तु ॥ कारणेनाथकार्येणसहकारिभिरेवच व्यक्तत्वंनीयमानस्तुस्थायीभावोरसः स्मृतः कारण
मंगनानवधौवनादिकार्याणिस्तंभः स्वेदेषरोमाञ्जः स्वरभङ्गेष्वेपथुः वैवर्ण्यमश्रुप्रसयावित्यष्टौसात्विकामताः सहकारिणउद्यानादयः ग्ला
न्यादयः ॥ यदाहुः ॥ विभाषिरनुभावैश्चसात्विकैर्चभिचारिभिः आरोप्यमाणउत्कर्षस्थायीभावोरसः स्मृतः ॥ तमिदानींविभजते ॥ शृंगारहास्य
करुणरीद्रवीरभयानकाः धीमत्साद्रुतशान्ताश्रवकाव्येनवरसाः स्मृताः व्यक्तिप्रसस्तुसुखज्ञानाद्यरसवादिमतेनभवत्येवेतिदिक् ॥ तत्रशृ
ंगारविभजते ॥ संभोगोविप्रलंभश्चशृङ्गरोद्विधः स्मृतः तन्नस्त्रीपुंसलसणेद्रष्टप्राप्यैरतिरेवसंभोगः ॥ तदुक्तम् ॥ अनुरक्तानिषेवेतीयन्नान्येभ्यं

अ.शे
२६
विलासिनो इरीनस्यरीनरीनिसंभोगेयमुदाहृतः तत्रनायिकाप्रपसंभोगोयथा॥ शून्येवासगृहं विलोक्यशयनादुत्थायकिञ्चिच्छनैर्निद्राव्याज
मुपागतस्यसुचिरंनिर्वर्णयित्पुर्मुखम् विस्रब्धम्परिचुम्बयातपुलकामालोकगंडस्थलीलज्जानस्यमुखिप्रियेणहससाचलाचिरंचुविता अली
कान्तस्यमुखीत्यन्वयः॥ नायिकाचतुर्द्धा॥ अनूढाचस्वकीयाचपरकीयावराङ्गना त्रिवर्णिनः स्वकीयास्यादन्याः केवलकामिनः॥ तत्र॥ अनुरक्ता
कृतेनस्यमेवास्वीकृताभवेत् सानूढेतियथाराज्ञोदुष्पन्तस्यशकुन्तला देवतागुरुसाक्षेणस्वीकृतास्वीयनायिका परकीयाप्यनूढेवविशेष
स्तुस्तुठस्तयोः सामान्यवनितावेश्याभवेत्कपटपण्डिता नहिकश्चित्प्रियस्तस्यादात्तारंनायकविना अस्याः प्रकाशोऽन्यासाप्रच्छन्नोरमण
इतिविशेषः ताश्चाष्टधा स्वण्डितोत्कण्ठिताप्रोष्यत्पतिकाचाभिसारिका कलहंतरितावसकसज्जाविप्रलब्धिका स्वाधीनभर्तृकाचान्याक्त
लोप्यष्टमताः नपकाप्रयोपया॥ त्वंमुग्धासिविनैवकञ्जुलिकयाधत्सेमनोहारिणींलक्ष्मिमित्यभिधायिनिप्रियतमेतद्दृष्टिकांसेसृष्टि श
योपान्निविष्टसखितसखीनेत्रोत्सवानन्दितोनिर्घ्यातः शनकैरलीकवचनोपन्यासमालीजनः रूपसौभाग्यसंपन्नः कुलीनःकुशलोपुत्रा॥
रेतुर्दत्तस्तुतवाकनायकः प्रीतयेस्त्रियः अयंबहुप्रकारोपिसंसेपेणचतुर्विधः॥ अनुकूलोदसिणश्चशठघृष्टौचतेयथा लीनरागोनुकूलः

स्वादन्वयमपीरतः इक्षिणान्पचितोपियः स्वादधिकृतः स्त्रियाम् प्रियंवत्प्रियंतस्याः कुर्वन्नविकृतीशठः पृष्टोज्ञात्तापराधोपिनविल
सोयमानितः॥विप्रलम्भस्तु॥भावेयदारमिर्नमप्रकर्ष मभिगच्छति नाधिगच्छतिचाभीष्टंविप्रलम्भः सउच्यते अभीष्टंस्त्रीपुंसलक्षणमेव स
वपूर्वनुरागेयमन्त्राप्रवासः करुणास्पर्कः विप्रलम्भश्चतुर्हीस्वात्पूर्वपूर्वोद्दयंगुरुः॥तत्र॥स्त्रीपुंसयोर्नवालोकादेवोल्लसितरागयोः ज्ञेयः पूर्वा
नुरागेयमन्त्राभस्तिकामयोः॥यथा प्रेमाद्वाः प्रणयस्त्रयः परिचयादुद्गाढरागेदयास्तास्तामुग्धदृशोनिर्गमधुराञ्चैष्टाभवेयुर्म
मिः सस्तन्तः करणस्यञ्चक्रकरणव्यापारोधीक्षणादाशंसापरिकल्पितास्वपिभवत्यानंदसान्द्रालयः अथान्यावनिताशक्तमवगम्यस्ववल्ल
भम् ईर्ष्यावशेनवैमुख्यमेवमानउदाहृतः॥यथा॥सापत्युः प्रथमापराधसमयेसरव्योपदेशंविनानोजानातिसविभ्रमाङ्ग-वलनावक्रो
क्ति संसूचनम् स्वर्द्धरच्छकपोलमूलगलितैः पर्यस्तनेत्रोत्पलावालाकेवलमेवरोदितिलुठल्लोलालकैरश्रुभिः प्रवासः परदेशस्येद्वितीये
विरहोद्भवः यथा॥त्वामास्मिस्वप्रणयकुपितं धातुरागीः शिलापामात्मानंतेचरणपतितंयावदिच्छामिकर्तुम् अस्मैस्तावन्मुहुरुपचितैर्दृष्टि
रासुप्रसवेमेत्रूरस्तस्त्रियमपिनसहसंगमंनोक्तान्तः॥इत्यादि॥स्वादेकतरपंचत्वेदंपत्योरनुरक्तयोः शृङ्गारः करुणास्वोयमजस्येवरतेरि

अ०

३०

व नमुशृङ्गारस्वरतिप्रकृतिस्वातस्याश्वसुखसैवेदनरूपत्वात्तस्यचविप्रलंभेः भावात्सकथंशृङ्गारभेदइतिचेन्नधन्योहमस्याः कृतेदशामि
माभनुभवामिदृतित्रापितदभिधानात् क्वचित्संभोगपोषकत्वेनस्यहणीयत्वाद्योतितंविस्तृतमयैववाक्यरत्ने ॥ श्रीपादस्तु ॥ रतिर्भवतिदेवा
दीमुनीपुत्रेनृपेगुरी शृङ्गारस्तुभवेत्सैवयाकान्ताविषयारतिः ॥ तत्रदेवेयथा ॥ कण्ठकोणविनिविष्टमीशतेकालकूटमपितेमहामृतम् अप्यु
पात्तममृतंभवदुपुर्भेदृत्तियदियेनरोचते ॥ मुनीयथा ॥ हरत्यद्यंसंप्रतिहेतुरेष्यतः शुभस्यपूर्वचरितैः कृतंशुभैः शरीरभाजाभवदीयदर्श
नेष्यनक्तिकालत्रितयेपियोग्यताम् ॥ पुत्रे ॥ एह्येहिवत्सरघुनंदनमूर्णचंद्रचुंवामिमूर्द्धिसुचिरंचपरिष्वजेत्वाम् आरोप्यवाहृदिदिवानिश
मुद्दहामिवन्देयवाचरणपुष्करकंदुयंते ॥ नृपेयथा ॥ तेकौपीनधनास्तएवहिपरंधाम्रीफलेभुजतेतेषांहारिमदन्तिवजिनिवहासैरेवलब्धा
सितिः तैरेतत्समलंकृतंनिजकुलकिंवाधहुब्रूमहेयेदृष्टाः परमेश्वरेणभवतातुष्टेनरुष्टेनवा ॥ गुरीयथा ॥ हातातधिष्वजनवत्सलमामकी
नजीवीपथद्युमणिवेशवसैसभूत स्याचेद्बत्कुलजसद्यनिचेटकः स्यायद्वाभवच्चरणपंकजरेणुरेव हासमूलः समाख्यातोहास्यनामार
सौवर्धैः वेष्टाङ्ग-वेषभेकस्याहास्योहासस्यचोद्भवः कपोलाक्षिकृतोल्लासोभिन्नोष्ठः समहात्मनाम् विदीर्णास्पृश्वमध्यानामधमानोसशब्द

कः ॥ यथा ॥ गर्पुसकमितिज्ञात्वाप्रियापिप्रेषितमनः तच्चतत्रैवरमतेहताः पाणिनिनावपम् शोकोत्थः करुणोऽप्यस्तप्रभूयात्तुरोश्नं केषण्य
मोहमिर्वदप्रलयाधूषिवर्णयेत् ॥ यथा ॥ मदेकपुत्रजननीजरातुरानवप्रसूतिर्वरटातपस्विनी गतिस्तयोरेषजनस्तमर्षयन्महाविधेत्वाकरु
णारुणहिमी क्रोधात्मकोभवेद्द्वैष्टः क्रोधः प्रोत्पाचधेरिणः भीष्मवृत्तिरसामान्योभवेदुग्रक्रियाभयः स्वासघातस्वयंशस्त्रोत्सेपभुकुटयस्त
था अजारातिजनासेपोद्दलनचोपवर्णयेत् ॥ यथा ॥ कृतमनुमतं दृष्टं वापेरिदंगुरुपातकं मनुजपशुभिर्निर्मर्यादेर्भवद्भिरुहापुर्षैः मरकरिपु
णासाईतेषांसभीमकिरीटिनामयमहमसुद्ग्रेदोमांसैः करोमिदिशोवलिम् उत्साहात्माभवेद्द्विरोवलशस्त्राभयश्चसः नायकोऽभवेत्सर्व
प्रसाधैरभिमतेगुणैः ॥ यथा ॥ शुद्राः संप्रासमेतेविज हतहरयोभिन्नशक्तेभक्तुभापुष्पद्वात्रेषुलज्जान्दधतिपरममीसायकः निष्पतन्तः सी
मिप्रेतिष्ठपान्नेत्यमसिनद्विरुषानन्वहं मेघनादः किञ्चिद्भूद्गुलालानियमितजलधिंरामनन्वेषयामि भयानकोभवेद्द्वैष्टिप्रकृतिर्षीरथ
स्तुमः सचप्रायेणवनितानीचवालेषुदृश्यते दिगालोकास्पशेषाद्गु-कभ्याद्दृसंभ्रमाः स्तंभवैवर्ण्यमौहाश्रवण्यन्तेविषुधीरिह ॥ यथा
ग्रीष्मभङ्गमिगमैमुहुरनुपततिस्पन्दनेदत्तदृष्टिः पश्चादेमप्रविष्टः शरपतनभयाद्भूयसापूर्वकायम् शब्धेरुद्वावलीर्षैः भ्रमविष्ट

तमुत्सवभंसिभिः कीर्णवर्त्मभस्येदग्रपु तत्त्वादिपतिवहुतरंस्तोकमुर्व्याप्रयाति वीभत्सः स्याज्जुगुप्सातः सोहृद्य श्रवणेशणात् निष्ठीवनास्पभं
 गदिसादप्रमहतांनच ॥ यथा ॥ उत्कृत्योत्कृत्यकृत्तिप्रथममथष्टशूक्तेधभूयांसिमांसान्यंसस्फिकृष्टपिण्डाद्यवयवसुलभान्युग्रगंधीनि
 जम्भ्व आर्तः यर्यस्तनेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतरङ्कः करङ्कादङ्कः स्यादस्थिसंस्थापुटकगतमपिक्रव्य मध्यग्रमत्ति विस्मयात्माद्भुतोज्ञेयः
 सचासंभाष्यवस्तुनः दर्शमङ्कवण्णहापिप्राणिनामुपजायते तत्रनेत्रविकारः स्यात्पुलकः स्वेदएवच निस्पन्दनेत्रतासाधुसाधुवादास्तथाम
 ताः चित्रेकनकल तायांशरदिन्दुस्तत्रखंजनदितयेतत्रचमनोजधनुषीतदुपरिगाढांधकाराणि सम्यज्ञानसमुत्थानः शान्तोनिस्पृहनाय
 कः रागद्वेषपरित्यागेसम्यग्ज्ञानस्यचोद्भवः पम्वात्तापः शरीरादियावहस्तुविडेवनम् विवेकचित्तस्यैर्यादियोगाद्यास्तस्यलक्षणं ॥ यथा ॥ अ
 ह्येवाहारेवाकुसुमशयनेवाहृषदिवामणोवालोष्टेवावलवतिरिपौवासुहृदिवा तृणेवास्त्रेणेवाममसमदृशोयांतुदिवसाः कचित्युण्यारण्ये
 शिवशिवशिवेतिप्रलपतः स्त्रीगंस्त्रीसमूहः अन्नहिरिषहारेहेयैनतुहारवदहिरपुपादेयइतिवोद्बुध्यम् अन्नसर्वत्रतत्तद्रसत्वमात्रेउदाह
 रणमितिस्मर्तेष्यम् इदानींरसान्मविरोधविरोधावाह शृङ्गारहास्यौकरुणवीभत्सोवीररौद्रकौ भयानकाद्भुतोमित्रेमिथः शान्तोनकस्य

चित् शान्तेः करणवीभत्तेन विविदे चिच्छुः अंगारे शंस करणे हासस्य करणे रिपुः अत्र करणवीभत्सयोर्मे श्रीविशेषाभिप्रायेण स्मर्तव्यम् ॥
 स्वप्तिभावेऽसुप्तुः कामत आह रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहीभयं तथा जुगुप्साविस्मयोभावानिर्वेदः स्थापिनो नव स्थापिनो भावानवेत्यर्थः
 ननु निर्वेदस्य कथं शान्तरसस्थापित्तमभिचारित्वादि त्वेव्य अपिकरणभेदेनोभयाविरोधादित्यन्यत्र विस्तरः स्थापिलक्षणं तु विरुद्धैरविरुद्धे
 र्वाभावे विच्छिद्यते नयः स्वात्मभावेन यस्मिन् न्यास्यापीभावः स उच्यते यथा लघणाकरः विरुद्धैर्जुगुप्सादिभिरविरुद्धैरित्यादिभिर्योनविच्छिद्यते
 ॥ विशेषलक्षणं ननु ॥ मनोनुकूलविषयसुखात्मकं संवेदनं रतिः अङ्ग-फ्रीडादिभिश्चेतोविकारोहासः इष्टनाशादिजनितं चित्तवैकल्यं शोकः प्र
 तिकूलेषु तेषु प्रसेहः क्रोधः कार्यारंभे स्थिरसंभ्रमउत्साहः व्याघ्रादिदर्शनादिजनितं मनः क्लेशमयम् दोषदर्शनात्पदार्थगर्हणं जुगुप्सा लो
 कक्षीमातिक्लान्तपदार्थविषयचित्तविकारो विस्मयः तत्त्वज्ञानादीर्ष्यादिभिः स्वाद्यमाननं निर्वेदः एते च सर्वभावेषु मुख्याः यदाह ॥ यथा नराणां
 नृपतिः शिष्याणां च यथा गुरुः तथा सर्वेषु भावेषु स्थायीभावः स्मृतो महान् विभावो द्विविधः उद्दीपनआलंबनश्च तत्र कोकिलवसन्तादिरुद्दीप
 नः श्लेषिकादिरालंबनः योगादपि अस्माकं मते रतित्वादि क मनुभावत्वादि कं जातिरेव न हि वैशेषिकादिवदस्यत्प्रक्रियेति ॥ अनुभावलक्षण

अनु ॥ अनुभवाविकारस्तु भावसंस्पर्शनात्मकः ॥ तत्र ॥ हेलाविहित्विद्वोककिलकिंचितविभ्रमाः लीलाविलासाहावश्वविसेपोविस्तृतोमहः
 ३२ मोहापितकुहमित्तमौग्धश्चतपनतथा ललितचेत्यमीहावाश्वेष्टाः शृङ्गारभावजाः एतच्चास्माभिरेवप्रपंचितमन्यत्र ॥ सात्विकलसन्तु ॥
 विशेवेणाभितः कायेस्यापि न भावयन्तिये अनुभूतादिहेतूस्तान्वदन्तिव्यभिचारिणः आदिपदास्त्वेदारिपरिग्रहः तेचनिर्वेदग्लामिर्श
 कास्त्रस्तथासूयामदश्रमाः आलस्यैवदेन्येचचिंतामोहसमृतिर्धृतिः स्त्रीडाचपलताहर्षश्चावेगोजडतासथा गर्भोविषाद् औष्ठुक्चमिद्वाप
 स्त्ररस्यच सुप्रेविरोधोमर्षश्चाप्यवहित्यमथोप्रता मतिर्व्योधिस्तथोन्मादस्तथामरणमेवच त्रासश्चैववितर्कश्चविज्ञेयाव्यभिचारिणः अमी
 चप्रत्येकंभावंतेकचित्सर्वभावतापि यथाक्वाकार्येशशलस्मणइत्यादीअत्रक्वाकार्यमितिचितर्कः भूयोपिदृश्येतसैत्यास्तुक्वम् दोषाणा
 मितिमतिः कोपः पीतिसृतिः किंचस्पृतीतिशेकास्वप्नेपिसादुर्लभेतिदेन्यम् चेतः स्वास्यमुपेक्षति धृतिः कः खल्वित्यादिचिन्ता ॥ इत्येका
 रशेखरेरसमरीचिः ॥ परेरसदीपाभावानुकूलवर्णादयः काव्यशरीरमनइत्युक्तमतोरसदे। पानिदानीमाह ॥ स्वस्वशब्देरुपादानेभाकस्यवरस
 स्पच कष्टप्रकल्पनीयत्वः मनुभावविभावयोः प्रकृतेरसर्वैरित्वन्तेषाव्यक्तिविपर्ययः अनौचित्यसर्वत्रसेदोषाः स्युरीदृशाः स्वमान्यतो

विशेषतो वा स्वस्ववाचकशब्दप्रतिपादकानां निर्वेदादीनां रस्यदीनां वारस्मननुगुणत्वमितिसकलानुभवसिद्धे ॥ तत्र व्यभिचारिणः स्वस्वशब्देषां
सम्भ्रमं यथा ॥ सश्रीडादयितानने सकरुणामातङ्ग-चर्मवरेसन्नासाभुजगेसविस्मयसाचन्द्रेमृतस्यन्दिनि सेर्ष्याजहुसुतावलोकनविधोदीना
कपालोदरे पार्वत्यानवसंगमप्रणयिनीदृष्टिः शिवायास्तुभः सश्रीडानयननिपातनात् अत्रश्रीडादीनां स्वस्वभावप्रतिपादितानाञ्च मत्कारज
नकत्वस्य सह दयसाक्षिकतया तदभावेरसभंगइत्युचितम् एतदेव प्रत्युदाहरणं प्रतिपादयन्ति ध्यानम्नादयितानने मुकुलितामातङ्ग-चर्म्या
स्वरेसोत्कम्याभुजगेनिमेषरहिताचन्द्रेः मृतस्यन्दिनि मीलङ्ग-सुरसिन्धुदर्शनविधोम्लानाकपालोदरइत्यादि ॥ स्यापिनो यथा ॥ संप्रहारैः प्र
हरणैः स्वहाणोपरस्परम् भणत्कारैः श्रुतिगतैरुक्ताहस्तस्यकोप्यभूत् संप्रहारः संग्रामः अत्रोक्ताहस्परसस्परसशब्दस्य प्रतिपादित
स्वरसाजमकस्वम् यथा ॥ तामनङ्गजयमंगलश्रियं किंचिदुच्चभुजमूलशोभिनीम् नेत्रयोः कृतवतो स्पगोचरेकोप्यजापतरसो निरन्तरः शृ
ङ्गोदितप्रतिपादितस्य यथा ॥ अलोक्यकोमलकपोलतलाभिषक्तव्यक्तानुरागसुभगामभिराममूर्तिम् पश्यैषवाल्पमत्तिवृत्त्यविवर्तना
नशृङ्गारसोमनितरङ्गितमातनोति ॥ अनुभावस्य कष्टकल्पनीयत्वं यथा ॥ कर्पूरधूलिधवलद्युतिपूरधोतदिङ्गण्डले शिशिररोचिषितस्य शृ

नः लीलाशिरोंऽशुकनिवेशविशेषकूप्रिव्यक्तस्वनेनतिरभून्नयनावनौसा अन्नचन्द्रोदयउद्दीपनविभाषाः शृङ्गारयोग्यानुभावप्रतीत्यस्वा
 वनापर्यवसायः स्थिताः यद्यप्यशुकनिवेशोऽनुभावत्वयोग्यस्तथापितस्यनव्यक्तिप्रयोजकत्वेनोपादानादनुभावत्वापर्यवसानम् ॥ य
 द्यप्युनिष्टमेवशृङ्गारः प्रतिपिपादयिषतः अभून्नयनावनौसेत्पनेनतस्यैवालम्बनत्वप्रतिपादनात् नचपुंसिकश्चिदनुभावउपात्तः नच
 विभाषेणसेपार्हद्विकष्टेनकल्पनीयः ॥ विभावस्ययथा ॥ परिहरतिरतिं तिलुनीतेस्खलतितरां परिवर्ततेचभूयः इतिवतविषमादशास्य
 देहपरिभवतिप्रसभंकिमन्नकुर्मः इत्यनेनप्रकारेणास्यदशादेहेपरिभवतिइत्यन्वयः अन्नरतिपरिहारादीनामनुभावानांकरुणादावपि
 संभावनात्कामिनीरूपोविभावोप्यत्रप्रतिपाद्यः प्रकरणादिसापेक्षत्वात् ॥ प्रकृतरसविरोधिविषयकोविभावादिः ॥ तन्नविभावव्यभिचा
 रिणमुदाहरणमयथा ॥ प्रसादेवर्तस्वप्रकटयमुदेसंत्यजरुषेप्रियेषुष्यन्त्येगान्यमृतमिवतेसिञ्चतुवचः निधानंसौख्यानांक्षणमभिमुखं
 स्थापयमुखंनमुग्धेप्रत्येतुंप्रभवतिगतः कालहरिणः अन्नशृङ्गारेप्रतिकूलस्यशान्तस्यानित्यताप्रकाशनरूपोनुभावः तन्नप्रकाशितोनिर्वेदस्य
 व्यभिचार्युक्तिमुक्तोः शब्देनिर्वेदस्यस्यापित्वात् ॥ व्यक्तविपर्ययइतिपद्यत्तौयदूर्णनमनुचितंचेति ॥ तन्नतदूर्णनम् ॥ व्यक्तयोदिव्याः अदिव्या

दिव्यदिव्याश्च तत्रदिव्यत्वमस्यैकरूपकतायथा॥ शिवादेः शेषादेः अदिव्यत्वं यथामाधवादेः दिव्यादिव्यत्वं श्रीकृष्णादेः त्रिविधाअप्येताश्चतु
 र्विधाभवन्ति श्रीशैद्रुंगरशांतरसप्रधानाः धीरोदात्तधीरोद्धतधीरललितधीरप्रशान्ताः यथा॥ रामभार्गवश्रीकृष्णजीमूतवाहनाः अतैचोत्त
 ममध्यमाधमभेदाद्ब्रह्मवोभवन्तितत्रस्वः पातालगमनसमुद्राद्युल्लङ्घनपर्वतस्फोटनाद्युक्ताहोदिव्येषेववर्णनीयः अदिव्येषुतुयावदेवलो
 कप्रसिद्धमुचितंतावदेववर्णनीयम् अनौचितौचमहान्सदोषः सचभवानीशंकरादीनांपित्रोर्वाकैलिवर्णनम् अस्पृक्तिर्वानभः साम्यंस्त
 नाशचित्पनौचितौ इत्यनेनाऽस्तिवर्णनम् यद्यपिकुमारसम्भवेकालिदासेनवर्णितम् तथाप्यर्वाचीनेर्नकर्तव्यम् नहिगजादीनामुदर्य
 स्तेजोवटकाष्टमशितेपचसीत्यस्मदादीनामुदर्येणतैजसातथाभवितव्यमितिन्यायात् तस्यापिदोषत्वाद्दोषान्वक्तुम्वदन्ति देशेष्व
 क्तिविवेकोऽस्येकविलोकविलोचने काव्यमीमांसिकप्राप्तमहिमामहिमादृतः॥ यदाहमहिमा॥ अनौचित्यादृतेनान्यद्रसभंगस्पर्कारण
 म् प्रसिद्धोचित्यमूलाहिरसस्योपनिषत्परा इदृशादित्यनेनान्येनौचित्यहेतवोदोषाभवन्तीतिदर्शितम्॥ यथा॥ नायिकायामानादिनाच
 रणप्रहारादिनावान्प्रयत्नस्यान्यन्तिककोपादिवर्णनम् व्यक्तिवियर्षयानौचित्ययोरवान्तरभेदविवक्षयाभेदः अमीषांक्वचिददोष

तापि यन्नरसहानिर्भवतितद्यथासहृदयैरेवपर्यालोचनीयमिति ग्रंथगौरवभयानेहतन्यतइति॥ इति श्रीमाणिक्यचन्द्रविरचिते लंका
 रशेखरेरसदोषमरीचिः॥ उद्दामावीररोद्रादौकुंदोरीत्यात्वादयः हृद्याः शृङ्गारहास्यादौपरयोर्मध्यमागतिः इदानीमनुकूलान्वर्णनीयना
 हृद्दामादावित्यादिपदेनभयानकस्यहासादावित्यत्रकरुणस्यपरिग्रहः परयोर्वीभत्साद्गतयोः शान्तस्यनियमोनास्तीतिहृदयम्॥ उद्दामेति च
 न्दः कुंदकंडेसिस्रग्धरादिरीतिर्भेदी असरेषुश्रीपादः उद्दामाः स्वान्तरालेनसजातीयेतरेणच योगाद्याश्चैवचत्वारः शेषाविकटगुम्फना हृद्या
 उपेन्द्रादि कुंदद्वरीतिर्वेदर्भीअसरेषुपुनः स्तुरावं नसौचलध्वन्तरीतौनश्वोपर्यनुनासिकः असमासोयसोत्योवाहयंस्यात्संधिसौरव्यव
 त्तमयथा॥ अनङ्ग-रङ्ग-प्रतिमंयदङ्ग-भङ्गीभिरङ्गीकृतमानताङ्गाकुर्वंतियूनांसहसायथैतास्त्वान्तानिशन्तापरचिन्तितानि अत्रवैपरीत्यं दोष
 येतिमनसिकृत्वाकृचिददोषतमाह वक्तृवाचप्रवन्धानामोचित्येनकचिच्छचित् रचनावृत्तिवर्णानामन्यथात्वमपीष्यते॥ यथा॥ मन्यायस्त
 ण्वाभः स्थितकुहरचलनमन्दरब्धानधीरः कोणाघातेषुगर्जत्प्रलयघनघटान्योन्यसंघटचण्डः कृष्णाक्रोधाग्रदूतः कुरुशतनिपनोत्पातनि
 र्घस्रवातः केनास्पत्सिंहनादप्रतिरसितमुखोदुंदुभिस्ताडितोयम् भेरीशतसहस्राणिट्टकाशतशतानिचएकदायत्रहन्यन्तेकोणाघातः सउ

अत्रहिवाच्यमुद्दामप्रबंधत्वात् प्रबंधश्चाभिनेपत्वान्नतथा किन्तुवक्ताभीमसेनइति तदेचित्यादुद्दामावर्णादयः क्वचिद्वाच्येचित्यात्
पथाशकुव्याकीर्णरङ्गुद्रुतनिशितशरसुणदीव्यत्तरसुज्यावेषसुअकण्ठारघरवचकितव्यस्तमातेगपूथम् खड्गव्यालूनखड्गंतुमुलकल
कलप्रान्तकूजच्छकुन्तेभल्लधस्ताच्छभल्लवनभुविमृगयाकर्मतेनप्रतेने अत्रहिवाच्यस्यसर्वप्राणिविप्लवात्मकमृगययाएवतथात्वात्
त्वम् क्वचित्प्रबंधेचित्यात् ॥ यथा ॥ कादम्बर्यादौमृद्गारेपिनमसृणावर्णाइतिदिक् ॥ सर्वसाधारणदोषमाह ॥ गृहीतमुक्तकोनेष्टेहरचाणा
मरीचता मान्नाभेदोप्यतः च्वाप्यः पदोप्येषमुभावहः एकस्यपदस्यशेषेयोवर्णः सोपरस्याद्येनदीयते यथा ॥ नाककलाहकाररेफचकार
णोसुतराम् ॥ यथा ॥ प्रवाहहरितादूर्कविद्याहरसितंतथा स्फूर्जत्काचचयाभूमिभूयः पुण्यैरवाप्यते मान्नाभेदेपिस्वल्पोदोष नाककादम्बि
नी पदेत्वेणनदोषः किन्तुगुणः ॥ यथा ॥ वन्दामहे महेशानइत्यादौ अन्यदप्याह रलयोश्चवर्णस्यशैथिल्यायैवभूरितारेफलकारचवर्ग
भूयस्त्वशैथिल्यहेतुतयारसहानिकरमित्यर्थः ॥ संधौवर्णदोषमाह ॥ रसहास्तादतिहृद्येनमशरहा हाहकारश्चकचतथशराशकका
रादधरादेषप्रयभूयस्त्वयोगः तात्सकारात् कात्ककारात् अधराअधोवर्तिनः अतिहृद्ययोः शृंगारहास्ययोः रसयोर्दोषयभवन्ति शब्द

अ-ले

३५

शेषकं हस्यान्यपेधविरोधिता अस्यतुतस्मिन्नपिरसहानिरिति विशेषः अनैकान्तिकबाधयोरिवानुमितौ अतद्विनेतदिति रद्वस्य भू
पसीवर्णनायोगः कार्क्यादिपदे श्रुतिमेवान्यथाकारमस्यरुणिकियन्त्यपि काव्यालंकारविद्याभ्यांशौद्धोदनिरसूत्रयत् उपक्रमोदेशगुणा
बलेः शर्णकः संप्रदायः कवेस्तस्यसामर्थ्यमप्यविश्रमः अष्टारत्नानिदीपानिसंत्यलेकारशेखरे चत्वारः स्युरलंकारेसंप्रदायमरीच
मः सामर्थ्येहीपरस्मिंस्तुपंचकेस्युस्त्रयं ^{स्युः} मामकीनांकृतिमिमंद्देषतोदूषयन्ति ये काव्यवार्तानजानन्ति तेनूनं पांशुलाः स्मृताः आस्तेपद्यपि
पूर्वपण्डितकृतव्याख्यैव संख्यावतामानन्दायतथापिकेशवकवेर्वाचामियंगुम्फना व्याख्यासौष्टवशब्दलाघवमिश्रः सवन्धपूर्वापरप्रत्य
र्थप्रतिबंधनिर्मलगुणाः कुत्राप्यतो लभ्यताम् तर्कप्रौढमतिः प्रशस्तकवितावह्नीवसन्तोत्सवः कोप्यव्याकरणप्रपंचचतुरोः लङ्कनरपा
रङ्गमः श्रीमत्केशवमिश्रमद्भुतगुणाबासंनियुज्यस्वर्यचक्रेशुक्रसमप्रवन्धममलेमाणिक्यचन्द्रो नृपः ॥ इति श्रीमन्महाराजमाणिक्यचन्द्र
कारितकेशवमिश्रकृतोऽलंकारशेखरे विश्रामरत्नम् ॥ शास्त्रागोकुलचन्द्रस्य श्रीमन्नालालशर्मणा ॥ यत्नामुद्गमयं प्रापिशिलावर्णेः सुरोधितैः
श्रीमद्विजयरत्नमलदिव्यकृते षण्णेशशर्मणशोधितेयम् मानमंदिरसन्निधौ चारणसीसंस्कृतपन्नालयेऽलङ्कारशेखराख्योऽयं ग्रन्थो मुद्रितः संवत् १९२३

श्रीकारसु

अलंकारशेखरसूचीप्रारम्भते १

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
भङ्गलाचरण	१	१	मतातरेणलक्षणं	२	५	काव्यस्वरूपोत्तरम्	३	१
पद्यकाव्यप्रतिज्ञा	१	२	काव्यप्रयोजनम्	२	६	रीतिलक्षणं	३	५
कविचरित्रार्णव	१	४	सरस्वतीकंठाभरणोक्तलक्षणं	२	७	उक्तिविभागः	३	६
सूत्रनप्रशसादुनेननिदा	२	५	प्रवृत्तौपयिकंफलम्	२	८	मुद्राविभागः	३	७
काव्यलक्षणावतरण	२	७	प्रयोजनांतराणि	३	३	रतिविभागः	३	८
काव्यलक्षण	२	८	कारणवर्णनम्	३	४	शक्तिलक्षणं	३	९
काव्योत्तरम्	२	९	भाषाविभागः	३	२	लक्षणालक्षणं	३	१०
काव्यप्रकाशकारलक्षण	२	१०	गद्यलक्षणं	३	४	व्यंजनालक्षणं	३	११
लक्षणांतर	२	२	काव्यादर्शमतेनविभागः	३	५	शक्यार्थव्यंजनकता	३	१२
तत्त्वद्वय	२	४	प्रथममरीचिः	३	८	लक्ष्यार्थव्यंजनकता	३	१३

अ.शे.सू.
३६

प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति
व्यंग्यार्थस्य व्यञ्जकता	६	८	व्यर्थ	७	७	व्याकीर्ण	८	८
उत्तमकाव्यलक्षणं	६	९	अश्लील	७	८	समाप्तपुनराप्तं	८	९
मध्यमकाव्यलक्षणं	६	१०	तद्वेदाः	७	९	भग्नक्रमं	८	१०
अधमकाव्यलक्षणं	६	११	अप्रयुक्त	७	१०	भग्नयति	८	११
द्वितीयमरीचिः	६	१२	असाधु	७	११	भग्नकन्दः	८	१२
दोषसामान्यलक्षणं	७	१	अवाचक	७	१२	वाक्यगर्भ	८	१३
पददोषाः	७	२	तृतीयमरीचिः	७	१३	अरीतिमत्	८	१४
कष्टं	७	३	वाक्यदोषाः	७	१४	अविमृष्टविधेयोऽंश	८	१५
अप्रयुक्त	७	४	न्यून	७	१५	समुदायार्थवर्जित	८	१६
संदिग्धं	७	५	विसंधिः	८	१६	विरुद्धमतिकृत	८	१७

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
असमर्थसमासं	८	१	देशादिविरोधि	६	३	समाधि	१०	२
चतुर्थमरीचिः	८	२	पंचममरीचिः	१०	२	षष्ठमरीचिः	१०	४
अर्थदोषाः	८	३	अर्थगुणाः	१०	२	अर्थगुणाः	१०	५
विरसं	८	३	गुणविभागः	१०	४	तद्विभागः	१०	५
ग्राम्यं	८	५	शब्दगुणा	१०	४	भाविकत्वं	१०	६
व्याहृतं	८	६	तद्विभागः	१०	५	सुशब्दता	१०	६
खिन्नं	८	६	संक्षेपः	१०	६	पर्यायोक्तिः	११	२
हीनोपमं	८	७	उदात्तत्वं	१०	७	सुधर्मिता	११	३
अधिकोपमं	८	९	प्रसादत्वं	१०	८	अर्थगुणमरीचिः	११	५
असदृशोपमं	८	२	उक्तिः	१०	९	वैशेषिकगुणः	११	६

अ.शे.सू.
३७

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
कष्टस्यादोषता	११	१	यतिभङ्गस्यादोषत्वं	१२	१	अनुप्रासलक्षणं	१३	१
संदिग्धस्यादोषता	११	३	विरुद्धस्यादोषता	१२	३	गूढलक्षणं	१३	२
व्यर्थस्यादोषता	११	४	विरसस्यादोषता	१२	४	श्लेषलक्षणं	१३	१
अश्लिलस्यादोषता	११	५	व्यर्थस्यादोषता	१२	६	प्रहेलिकालक्षणं	१३	३
अप्रतीतस्यादोषता	११	७	वैशेषिकगुणमरीचिः	१२	८	प्रश्नोत्तरलक्षणं	१३	५
अव्ययकस्यादोषत्वं	१२	१	अलंकारसामान्यलक्षणं	१२	९	यमकलक्षणं	१३	७
न्यूनस्यादोषत्वं	१२	२	तद्विशेषलक्षणं	१३	१	शब्दालंकारमरीचिः	१३	८
विसंध्यदोषत्वं	१२	३	शब्दालंकारविभागः	१३	१	अर्थालंकारविभागः	१३	९
व्याकीर्णस्यादोषत्वं	१२	८	चित्रलक्षणं	१३	२	उपमालक्षणं	१४	१
समाप्तपुनरुपस्यदोषत्वं	१२	९	वक्रोक्तिलक्षणं	१३	४	तद्विभाग	१४	२

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
आक्षेपीपमा	१४	३	उपमामरीचिः	१५	२	रूपकमरीचिः	१५	३	अन्यदेशत्वलक्षणं ...	१६	२
आक्षेपीपमा	१४	५	रूपकलक्षणं	१५	३	उत्प्रेक्षालक्षणं	१५	३	विशेषोक्तिलक्षणं	१६	३
स्त्रीविपमा	१४	६	तद्विभागः	१५	४	समासोक्तिलक्षणं ...	१५	४	विभावनालक्षणं	१६	४
विन्दीपमा	१४	७	विरुद्धरूपकम्	१५	४	अपन्हुतिलक्षणं ...	१५	४	व्यतिरेकस्यैतेष्वनंतर्भावः	१७	१
अभूतोपमा	१४	८	समस्तं	१५	६	समाहितलक्षणं	१५	६	आक्षेपस्याप्यनंतर्भावः	१७	२
विषययोपमा	१४	९	व्यस्तं	१५	६	स्वभावलक्षणं	१६	१	अलंकाररत्नं	१७	४
व्यशयोपमा	१४	२	रूपकरूपकम्	१५	७	विरोधविभागः	१६	२	सादृश्यप्रतियोग्यनुयो		
नियमोपमा	१४	४	श्लिष्टरूपकम्	१५	८	सारलक्षणं	१६	२	गिनौ	१७	५
स्त्रीपमा	१४	५	लक्षणायां रूपकान्तर्भावः	१५	८	दीपकलक्षणं	१६	२	योषिदुपमानानि	१७	६
विनियोपमा	१४	६	तद्विभागः	१५	९	सहोक्तिलक्षणं	१६	२	तत्तदुपमानानि	१७	७

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
केशोपमानानि	१७	७	वाहोः	१६	३	ऊर्वोः	२०	६	धम्मिल्लस्य	२१	८
नक्षत्रोपमानानि	१८	५	करस्य	१६	५	चरणस्य	२०	७	सीमंतस्य	२१	९
भूपमानानि	१८	७	नखानां	१६	६	अंगुष्ठनखयोः	२०	८	जिह्वाचलस्य	२१	१०
नासोपमानानि	१८	२	स्तनस्य	१६	८	गमनस्य	२१	१	वपुर्गुणाः	२१	११
कण्ठस्य	१८	५	रोमात्याः	२०	४	कटाक्षस्य	२१	२	योषिदूर्णनमरीचिः	२१	१२
तिस्रस्य	१६	५	नाभ्याः	२०	५	हासस्य	२१	३	पुरुषवर्णनं	२१	१३
अथशेषस्य	१६	३	वल्याः	२०	८	दर्शनस्य	२१	५	वाहोः	२२	१
दन्तानां	१६	७	मध्यस्य	२०	१	श्वासस्य	२१	६			
वेणुषाः	१६	९	जघनस्य	२०	२	नूपुरध्वनेः	२१	७	वस्त्रसः	२२	३
वाङ्मार्गधुर्यस्य	१६	९	नितम्बस्य	२०	३	वेण्याः	२१	८	हृद्येत्येतस्वच्छतावर्णनं	२२	५

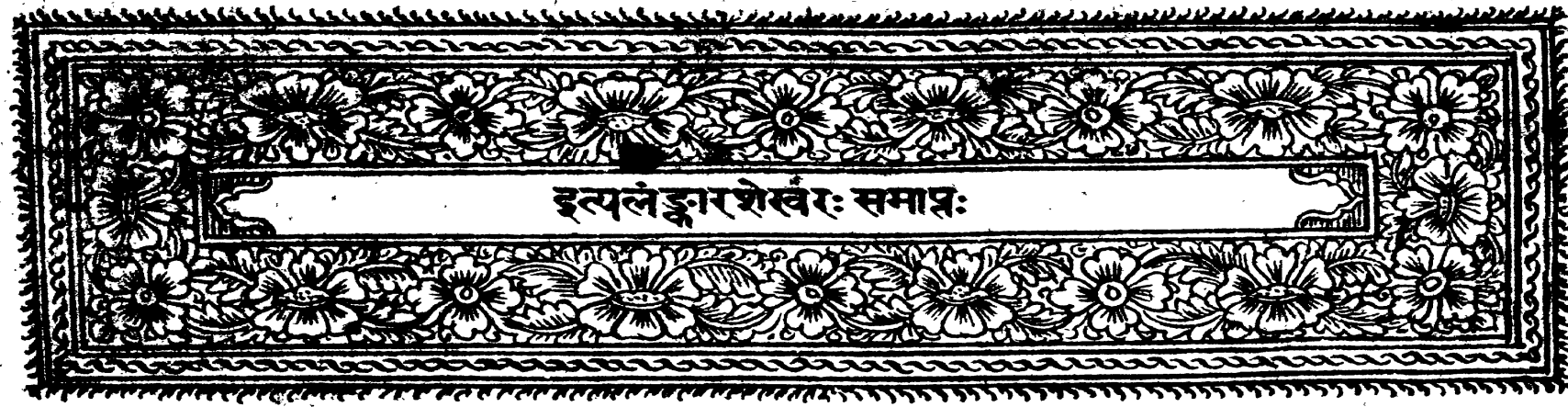
प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
पुत्रापोपमानानि.....	२२	२	समानाद्यैर्निभादिभिश्च	२२	६	तद्भिभागः.....	२३	८	पुरस्य.....	२५	१
कीर्त्युपमानानि.....	२२	२	वंशाद्यैः.....	२३	९	असन्निवन्धनं.....	२४	२	सरितः.....	२५	१
करवर्णनं.....	२२	२	चौराद्यैः.....	२३	२	सतोप्यनिबन्धनं.....	२४	३	सरसः.....	२५	१
पादवर्णनं.....	२२	३	अर्याद्यैः.....	२३	३	नियमनिर्वाहः.....	२४	४	अब्धे.....	२५	२
गमनोपमाने.....	२२	३	वंशाद्यैः.....	२३	४	नियममरीचिः.....	२४	४	अरण्ये.....	२५	२
भुज्याः कार्कश्यवर्णनं..	२२	३	प्रकारान्तरं.....	२३	६	वर्णनीयवस्तु.....	२४	६	एवमुघानादिवर्णनं..	२५	२
पुरुषवर्णनमरीचिः.....	२२	६	वर्णकरत्वं.....	२३	७	नृपवर्णनं.....	२४	७	वर्णनीयमरीचिः.....	२६	२
साहस्यप्रकारकाः.....	२२	७	संप्रदायस्यसर्वापेक्षयाऽ			देवीवर्णनं.....	२४	८	श्वेतादिनियमः.....	२६	३
इकादिशब्दैस्ताहस्यं...	२२	७	भ्यहितत्वप्रतिप्रादन			देशस्य.....	२४	९	शोणस्य.....	२६	३
प्रतिमानाद्यैश्च.....	२२	८	म्.....	२३	७	ग्रामस्य.....	२४	९	धूसरस्य.....	२६	३

अ.शे.सू.
३६

प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
नीलस्य	२६	५	साम्य	२७	३	रसंविनाकाव्यस्यनि	२६	३	वरीगनालक्षणं	२६	५
शोणस्य	२६	७	धर्मिधर्मवाचकं ...	२७	४	श्रयोजनत्वप्रतिपादनं	२६	३	एतद्विभागः	२६	५
पीतस्य	२६	८	चित्राद्युपकारकमरीचिः	२७	६	रसलक्षणम्	२६	४	नायकलक्षणम्	२६	८
धूसरस्य	२६	९	समस्यापूरणादिक	२७	६	तद्विभागः	२६	७	तद्विभागः	२६	९
हरितस्य	२६	९	प्रसोत्तरं	२७	८	शृंगारविभागः	२६	८	अनुकूललक्षणं	२६	९
शुक्लादिनियममरीचिः..	२६	२	पदसमस्या	२७	९	संभोगलक्षणं	२६	९	दक्षिणलक्षणम्	३०	९
स्काद्यासहस्रनियमः..	२६	२	पूर्वस्मिन्नाद्ययोजनं	२८	१	नायिकाविभागः	२६	३	शठलक्षणम्	३०	९
संख्यानियममरीचिः..	२७	४	प्रकारोत्तरं	२८	२	अनूढालक्षणं	२६	४	धृष्टलक्षणम्	३०	९
कविप्रकर्षबीजवर्णनम्	२७	४	कविसामर्थ्यरत्नं ...	२६	३	स्वकीयालक्षणम् ...	२६	४	विप्रलभलक्षणं	३०	२
गतागतं	२७	५	रसनिरूपणम्	२६	३	परकीयालक्षणम्	२६	४	तद्विभागः	३०	३

प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरणं	पत्र	पङ्क्ति
पूर्वनुरागलक्षणं	३०	३	तद्विभागः	३०	४	स्थापीलक्षणं	३२	३	रसदोषाः	३२	४
मानलक्षणं	३०	४	करुणालक्षणं	३१	१	विशेषालक्षणं	३२	५	व्यभिचारिणस्वशब्द		
प्रकासलक्षणं	३०	७	रीडलक्षणम्	३१	३	विभावविभागः	३२	६	वाच्यत्वं	३३	५
करुणालक्षणं	३०	८	वीरलक्षणं	३१	५	उद्दीपनविभावः	३२	७	स्थापिनः	३३	६
द्वैवरति	३०	३	भयानकलक्षणं	३१	७	आलम्बनलक्षणं	३२	८	रसस्य	३३	७
मुनेः	३०	४	बीभत्सलक्षणं	३१	१	अनुभावः	३२	९	अनुभावस्यकष्टकस्य		
पुत्रस्य	३०	५	अद्भुतलक्षणं	३१	३	सात्विकलक्षणं	३२	१०	ना	३३	८
सृपस्य	३०	६	शांतलक्षणं	३१	५	व्यभिचारिभावलक्षणं	३२	११	विभावस्य	३३	९
गुरोः	३०	७	रसानांअविरोधविरोधौ	३१	७	तद्विभागः	३२	१२	प्रतिकूलविभावग्रहः	३३	१०
हासलक्षणम्	३०	८	स्थापीभावविभागः	३२	२	रसमरीचि	३२	१३	व्यक्तिविपर्ययः	३३	११

	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति	प्रकरण	पत्र	पङ्क्ति
	अनौचित्यदोष	३४	४	ग्रंथोपसंहारः	३५	२
	अन्येनौचित्यहेतव	३४	८	इत्यलंकारशेखरसूची		
	रसदोषमरीचिः	३४	९	समाप्ताः		
	रसभेदेनगतिभेदः	३४	२			
	कविदोषता	३४	७			
	वक्रौचित्यात्	३४	८			
	वाच्यौचित्यात्	३५	९			
	प्रबंधौचित्यात्	३५	४			
	सर्वसाधारणदोषः	३५	४			
	सधौवर्णदोषः	३५	८			

इत्यलङ्कारशेखरः समाप्तः

